

Evaluarea impactului programelor de suport pentru abilitarea economică a femeilor

Autori:

Sergiu Gaibu

Diana Cheianu-Andrei

Chișinău 2020

Cuprins

Acronime și abrevieri	3
Sumar executiv	4
Introducere.....	7
Context	7
Scopul studiului.....	7
Metodologie.....	7
Contextul și evoluțiile actuale de antrenare a populației, inclusiv a femeilor, în activitatea economică	9
Antrenarea în activitatea economică prin prisma de gen.....	9
Impactul crizei Covid-19.....	13
Programele de suport ale femeilor în afaceri, inclusiv ale femeilor din grupuri vulnerabile	14
Cartografierea programelor de abilitare economică a femeilor.....	15
Cartografierea programelor de abilitare economică a femeilor din grupuri vulnerabile	18
Evaluarea programelor de susținere și abilitare economică a femeilor, inclusiv a femeilor din grupurile vulnerabile	25
Evaluarea programelor de susținere și abilitare economică a femeilor	25
Evaluarea programelor de susținere și abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile ...	28
Impactul pandemiei COVID-19 asupra femeilor, inclusiv din grupuri vulnerabile și a programelor de suport.....	35
Impactul pandemiei COVID-19 asupra femeilor	35
Impactul pandemiei COVID-19 asupra femeilor din grupurile vulnerabile	35
Impactul asupra implementării programelor de sprijin și abilitare economică, inclusiv a femeilor din grupurile vulnerabile	36
Concluzii și recomandări.....	37
Concluzii generale	37
Recomandări pentru agențiile de dezvoltare și programe de asistență	39
Recomandări pentru Guvern	40
Recomandări pentru sistemul de învățământ	41
Anexa 1 Ghid de interviu	42
Anexa 2 Lista intervievaților	44

Acronime și abrevieri

ADA	Agenția de Dezvoltare Austriacă
AFAM	Asociația Femeilor Antreprenoare din Moldova
ANOFM	Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă
ASB	Advice for Small Businesses (Consiliul pentru Întreprinderi Mici)
BERD	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BNS	Biroul Național de Statistică
BRD	Biroul de Relații cu Diaspora
EBA	European Business Association (Asociația Businessului European)
IMM	Întreprinderi Mici și Mijlocii
IMMM	Întreprinderi Micro, Mici și Mijlocii
IT	Information Technologies (Tehnologii Informaționale)
MECC	Ministerul Educației, Culturii și Cercetării
ODIMM	Organizația de Dezvoltare a Întreprinderilor Mici și Mijlocii
OCDE	Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică
ONG	Organizație neguvernamentală
OSC	Organizații ale Societății Civile
p.p.	Puncte procentuale
SDC	Swiss Agency for Development and Cooperation (Agenția Elvețiană pentru Cooperare și Dezvoltare)
STEM	Știință, Tehnologie, Inginerie și Matematică
SUA	Statele Unite ale Americii
TIC	Tehnologii Informaționale și Comunicații
trim.	Trimestru
UE	Uniunea Europeană
UN	United Nations (Organizația Națiunilor Unite)
UNDP	United Nations Development Program (Programul de Dezvoltare a Națiunilor Unite)
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund (Fondul Internațional de Urgență al Națiunilor Unite pentru Copii)
UN Women	United Nations Women
USD	Dolar SUA

Sumar executiv

Valorile respectării demnității umane, libertății și egalității constituie elemente inseparabile ale statului de drept. Drepturile egale sunt garantate de Constituția Republicii Moldova și instrumentele juridice internaționale la care Republica Moldova a aderat. Republica Moldova a întreprins eforturi în vederea alinierii cadrului normativ în domeniul asigurării egalității, care au condus la poziționarea Republicii Moldova pe locul 23 din 153 de state după indicele de inegalitate pe sexe pentru anul 2020¹ elaborat de Forumul Economic Mondial (World Economic Forum). Femeile, însă, continuă să se confrunte cu o serie de provocări legate de inegalitățile de gen în exercitarea muncii plătite și neplătite, responsabilitățile primare ale femeilor pentru munca neplătită acasă, precum și inegalitățile în acces la oportunități economice, care derivă din relații istoric inegale între femei și bărbați.

Situația economică a Republicii Moldova, mediul de afaceri dificil, oportunitățile de angajare reduse, sistemul educațional neadaptat realităților socioeconomice creează dificultăți majore pentru toată populația țării, iar femeile sunt afectate în mod special. Republica Moldova are cea mai redusă rată de ocupare a populației în Europa, fiind și țara cu cele mai mici venituri pe cap de locuitor. Situația economică este precară, în particular în zona rurală. Acești factori pun în dificultate populația în general. Femeile și fetele tinere și, în mod special, grupurile vulnerabile de femei și fete, pe lângă provocările specificate mai sus, se confruntă cu atitudini discriminatorii determinate de convingeri ce țin de rolul femeilor în familie și societate, posibilități limitate de a face alegeri privind viața și dezvoltarea lor profesională și de a participa în condiții egale cu bărbații pe piața muncii. Astfel, pentru ameliorarea situației, trebuie soluționate problemele fundamentale ale societății care generează vulnerabilitățile socioeconomice pentru femei, atât la nivelul întregii societăți, cât și la nivelul individual.

Studiul privind evaluarea programelor de abilitare economică a femeilor se axează pe analiza programelor recente finanțate din surse externe, care vizează stimularea abilitării economice a femeilor, inclusiv a grupurilor vulnerabile de femei. Totodată, furnizarea de recomandări privind eficientizarea programelor de abilitare economică a femeilor și a politicilor naționale corespunzătoare, pentru a le face mai bine direcționate către grupurile cele mai vulnerabile și pentru a asigura impactul lor mai puternic reprezintă un aspect-cheie al evaluării. Pentru realizarea evaluării au fost implicați experți din cadrul Centrului analitic independent „Expert-Grup”, responsabili pentru analiza aspectelor economice ale programelor de abilitare economică a femeilor, și specialiste din cadrul A.O. „Centrul de Drept al Femeilor”, care au analizat programele de abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile.

Programele de abilitare economică au o importanță majoră în compensarea deficiențelor sistemului social-economic și ajută la realizarea obiectivelor economice urmărite de femei. Cele mai de succes programe sunt cele care asigură instruire practică pentru femeile antreprenoare, atât la inițierea afacerilor, cât și pentru dezvoltarea acestora, în combinație cu suportul financiar pentru impulsivitatea punerii în practică a potențialului uman al beneficiarelor programelor date. Femeile din grupurile vulnerabile necesită o asistență specializată de dezvoltare a capacităților personale, după care să fie direcționate și integrate în programe de instruire antreprenorială și asistență financiară.

Criza Covid-19 a afectat atât femeile, cât și mediul de operare al programelor de abilitare economică a femeilor. Astfel, criza a diminuat oportunitățile de realizare pe plan economic pentru toată populația, inclusiv, pentru femei. Rata de ocupare a populației s-a redus cu 8.8% la finele trimestrului II 2020 comparativ cu același trimestru al anului 2019. Femeile ocupate au înregistrat o scădere de 10%. Femeile din categoriile vulnerabile sunt supuse unor riscuri sporite în astfel de situații și necesită asistență specializată. În condițiile restricțiilor determinate de starea de urgență, coordonatorii programelor de abilitare economică au fost nevoiți să modifice abordările aplicate, transferând o parte din activități pe soluții on-line. Înscrierea femeilor la școli vocaționale, de asemenea, a devenit mai dificilă, iar perspectivele de angajare mai sumbre după absolvire. În plus, femeile din grupurile vulnerabile, de multe ori, nu dispun de echipamente pentru comunicare on-line, fiind în unele situații în imposibilitatea de a beneficia de instruire și asistență. În condiții de criză, programele de asistență a femeilor vor trebui să facă față

¹ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

noilor provocări generate de criză (oportunități economice reduse, circulație limitată, evitarea activităților în grup, necesitatea implementării tehnicilor de comunicare pe canale digitalizate, etc.).

Soluționarea problemelor cu care se confruntă femeile în accesul lor pe piața muncii nu este simplă și necesită o abordare complexă. Primul pas necesar de efectuat este evaluarea cauzelor cheie ale dificultăților cu care se confruntă femeile. Iar soluțiile trebuie să fie orientate spre eliminarea sau diminuarea impactului acestor cauze. Este cert că oportunitățile de dezvoltare profesională și antreprenorială sunt reduse în Moldova, iar educația economico-financiară în sistemul de învățământ școlar lipsește cu desăvârșire. Lipsa politicilor eficiente de reconciliere a vieții de familie cu cea profesională este un factor care afectează activitatea femeilor în plan economic. Aceste probleme pot fi soluționate prin conlucrarea eficientă a autorităților de stat, organismelor internaționale, comunității donatorilor și organizațiilor din societatea civilă, iar altele – prin campanii naționale de informare și promovare a egalității de gen, revizuirea programelor școlare și promovarea interesului și implicării fetelor în domeniile STEM.

Scopul principal al programelor de abilitare economică este să ofere setul de abilități și instrumente necesare femeilor pentru a se încadra în viața economică profesională sau antreprenorială. Cele mai de succes programe adresate femeilor au o combinație de suport educațional și financiar, oferind servicii de asistență de tip one stop-shop. Pentru femeile ce își doresc dezvoltarea în domenii noi, inițierea de afaceri, reprofilarea, este importantă informarea practică privind domeniul nou selectat și asigurarea unui mentorat și asistență la pașii concreți pentru atingerea acestor obiective, asistență la relaționarea cu instituturile externe: bănci, fisc, patroni, instituții de învățământ pentru cursuri adiționale etc. Pentru a soluționa o parte din provocările economice ale femeilor soluția optimă este să se acționeze din școală cu ghidarea profesională privind profesiile cele mai solicitate și de perspectivă, cursuri de antreprenariat și organizare de activități economice, astfel încât tinerele să facă alegeri mai informate și mai puțin influențate de clișeele din societate.

Recomandările-cheie pentru susținerea femeilor în domeniul antreprenoriatului elaborate cu contribuția Asociației Businessului European (EBA) se bazează pe 4 piloni de bază: mentorat în business; împărtășirea experienței de succes a liderilor din sector; asistare la aplicarea programelor; suport financiar. Programele educaționale însoțite de mentorat au un impact pozitiv asupra businessului ghidat mult mai mare. Soluțiile practice în cazurile concrete de afaceri ale beneficiarelor au, de cele mai multe ori, o valoare sporită și amplifică valoarea cursurilor generice. Inspirarea femeilor prin vizite la liderii din piață și înțelegerea soluțiilor practice deja funcționale în mediul economic al Moldovei asigură atât cunoștințe practice, cât și confidență în privința succesului soluțiilor aplicate. Trainingul și asistarea în procesul de aplicare la programe naționale și internaționale este una din „undițele” pentru femeia-antreprenor ca să poată accesa cu succes programele de asistență pentru domeniul de profil economic selectat. Pentru femeile-antreprenoare începătoare este critic suportul financiar combinat cu asistența educațională după principiul one-stop shop pentru a asigura confidență la etapa inițială a afacerii.

Actualmente în Republica Moldova există unele programe de susținere a femeilor focusate pe categoriile vulnerabile, dar acestea sunt puține și nu au continuitate. Obiectivul primordial al programelor focusate pe femei din categorii vulnerabile este abilitarea lor economică însoțită de obținerea încrederii în sine și soluționarea aspectelor de ordin psihologic. În același timp, programele dedicate femeilor vulnerabile au un impact superior dacă asigură în același timp și cursurile profesionale sau de antreprenariat și asistența financiară necesară în complex sau în parteneriat cu alte instituții sau programe specializate.

Recomandările-cheie pentru abilitarea economică a femeilor din grupurile vulnerabile țin de dezvoltarea unor programe axate pe necesitățile specifice ale acestor femei, cu o abordare holistică și multidisciplinară care poate fi realizată în parteneriat cu diferite instituții de învățământ, OSC specializate în lucrul cu grupurile vulnerabile, ANOFM și structurile teritoriale, dar și angajatori. Programele dedicate femeilor vulnerabile vor avea un impact superior dacă vor asigura accesul la program cât mai aproape de mediul de trai al acestora și vor promova istorii de succes.

O recomandare importantă este ca agențiile de dezvoltare să evalueze posibilitatea de acordare a asistenței pentru îmbunătățirea infrastructurii care contribuie direct la îmbunătățirea capacităților femeilor de a fi

antrenate în activități economice. OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) în cadrul Forumului de abilitare economică a femeilor a evaluat 4 domenii cheie de intervenție pentru abilitarea economică a femeilor, și anume: servicii publice, infrastructura, protecția socială, redistribuirea responsabilităților în gospodărie privind activitățile casnice. În cadrul forumului a fost identificat că acești factori afectează variabil abilitarea economică a femeilor. Protecția socială, foarte importantă pentru reducerea sărăciei și îmbunătățirea calității vieții, are mai curând un impact redus asupra abilitării economice, iar necesitățile de infrastructură reprezintă o precondiție importantă pentru abilitarea economică a femeilor, neglijate atât la nivel internațional, cât și la nivel național, în pofida faptului că aceasta are un rol esențial în reducerea timpului pentru activități casnice și creșterea oportunităților de antrenare în activitate economică. În cadrul interviurilor au fost confirmate bariere în proces de asistență generate de lipsa infrastructurii primare necesare.

Introducere

Context

De-a lungul anilor, Republica Moldova a întreprins anumite măsuri pentru asigurarea posibilităților economice egale pentru femei și bărbați, iar legislația și cadrul normativ național stabilesc condiții egale pentru bărbați și femei în accesul lor pe piața muncii. În același timp, Republica Moldova este poziționată pe locul 23 din 153 de state după indicii de inegalitate pe sexe pentru anul 2020² elaborat de Forumul Economic Mondial (World Economic Forum). Cu toate acestea, femeile continuă să se confrunte cu o serie de provocări legate de inegalitățile de gen în divizarea muncii plătite și neplătite, responsabilitățile primare ale femeilor pentru munca neplătită acasă, precum și inegalitățile în acces la oportunități economice, care derivă din relații istoric inegale între femei și bărbați.

Una din măsurile care vine să asigure accesul femeilor la oportunități egale este abilitarea lor economică, care presupune construirea sau consolidarea capacității femeilor de a face alegeri în privința vieții și dezvoltării lor profesionale, de a participa în condiții egale pe piața muncii și de a contribui la schimbări în viața economică, socială și/sau politică.

În Republica Moldova există o serie de programe de abilitare economică a femeilor, care sunt finanțate, în principal, din surse externe. Cu toate acestea, problema accesului limitat al femeilor la oportunități economice rămâne încă relevantă, din cauza numărului limitat al unor astfel de programe, lipsei de alfabetizare economico-financiară, a cunoștințelor de bază despre dezvoltarea unei afaceri, precum și a lipsei sprijinului statului și al comunității. Situația femeilor din grupurile vulnerabile este amplificată de factorii de risc la care sunt expuse și problemele determinate de vulnerabilitățile cu care se confruntă aceste femei.

Soluționarea acestor provocări presupune:

1. **Identificarea barierelor și deficiențelor sistemice.** În acest exercițiu este important de a efectua o analiză de cauză-efect profundă pentru a ajunge la cauzele primare ale acestor deficiențe și discrepanțe și a evita bazarea concluziilor pe informații subiective.
2. **Focusarea politicilor de stat, programelor de dezvoltare și suport asupra eliminării acestor cauze primare.** Acționarea doar asupra efectelor nu va da un rezultat notabil pe termen lung.
3. **Evaluarea constantă a politicilor și măsurilor aplicate,** inclusiv, prin studierea practicilor cu efecte pozitive și mai puțin pozitive cu scopul de a îmbunătăți politicile și măsurile ulterioare, a perfecționa și optimiza setul de programe noi elaborate pentru implementare.

Una din posibilitățile-cheie pentru a identifica soluțiile potențiale și măsurile adecvate pentru provocările menționate mai sus ține de evaluarea impactului proiectelor susținute de autoritățile Republicii Moldova, agențiile de dezvoltare, agențiile de creditare, organizațiile private, care țin de abilitarea economică a femeilor.

Scopul studiului

Scopul studiului constă în evaluarea programelor recente finanțate din surse externe, care vizează stimularea abilitării economice a femeilor, inclusiv a grupurilor vulnerabile de femei, precum și furnizarea de recomandări privind eficientizarea programelor de abilitare economică a femeilor și a politicilor naționale corespunzătoare, pentru a le face mai bine direcționate către grupurile cele mai vulnerabile și pentru a asigura impactul lor mai puternic.

Metodologie

Studiul a fost efectuat în perioada mai-noiembrie 2020. Analiza este focalizată pe proiectele și programele de susținere și abilitare economică a femeilor, inclusiv din grupurile vulnerabile. În mod particular, studiul s-a

² http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

concentrat pe programele implementate și/sau finanțate de ODIMM, BERD, UN Women Moldova, UNDP Moldova, ADA Moldova, EBA, Prime Capital, BRD, ONG TAKEDU (Anexa 2). Studiul cuprinde analiza de birou a aspectelor privind abilitarea economică pentru a înțelege practicile bune și a datelor statistice ce țin de ultimele evoluții în ceea ce privește domeniul de antrenare în activități economice, inclusiv din perspectiva de gen, astfel încât să fie trecut în revistă succint mediul în care operează programele de abilitare economică a femeilor, identificarea cauzelor principale de inactivitate economică a femeilor.

Pentru a obține aceste informații, metodologia a presupus organizarea a 9 interviuri cu cele mai importante agenții de implementare și donatori, dar și OSC-uri și asociații relevante axate pe abilitarea economică a femeilor. Discuțiile au avut la bază un ghid de interviu (Anexa 1) elaborat în acest scop. Suplimentar au fost organizate 2 interviuri aprofundate cu persoane din grupuri vulnerabile. De asemenea, a fost organizat un focus grup cu 6 persoane beneficiare din 2 programe de asistență a femeilor antreprenoare în desfășurare la momentul evaluării în Moldova de către ODIMM și Prime-Capital finanțat de BERD. Studiul cuprinde analiza programelor date, pentru a înțelege abordările implementării, sectoarele de activitate ale proiectelor, volumul resurselor investite, precum și numărul de beneficiari, studii de caz și lecții învățate.

Studiul conține atât analiză cantitativă, cât și calitativă a aspectelor ce țin de abilitarea economică a femeilor.

Pe baza constatărilor, experții au formulat recomandări pentru eficientizarea potențială a programelor care vizează abilitarea economică a femeilor.

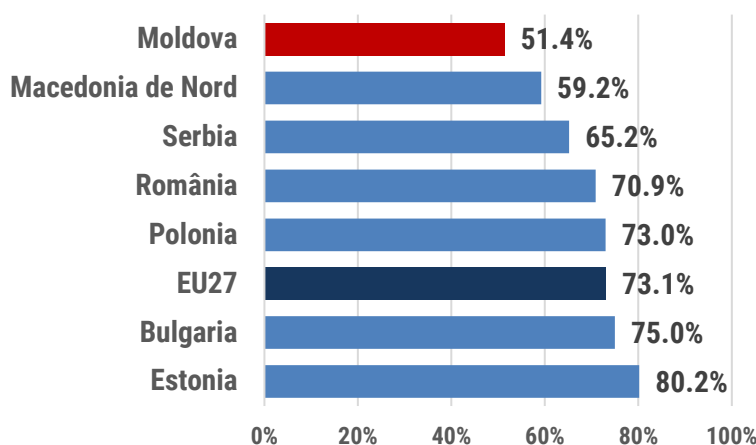
Contextul și evoluțiile actuale de antrenare a populației, inclusiv a femeilor, în activitatea economică

Gradul de implicare a femeilor în activitatea economică și succesul lor depinde de mai mulți factori, iar înțelegerea situației reale privind participarea femeilor pe piața muncii trebuie să fie la baza programelor de abilitare economică. Ghidarea femeilor susținute de astfel de programe și strategiile programelor trebuie să fie bazate pe dovezi și realități obiective din economia națională, oportunități de antrenare în activitatea economică, identificarea cauzelor fundamentale care afectează direct atât gradul de implicare, cât și succesul economic și profesional al femeilor.

Antrenarea în activitatea economică prin prisma de gen

Republica Moldova se confruntă cu o problemă fundamentală privind ocuparea populației. Analiza comparativă indică una din cele mai joase rate de ocupare în raport cu media UE și țările din regiune (Figura 1).

Figura 1. Rata de ocupare a populației cuprinse între vârsta de 20 și 65 de ani pe țări, anul 2019, %

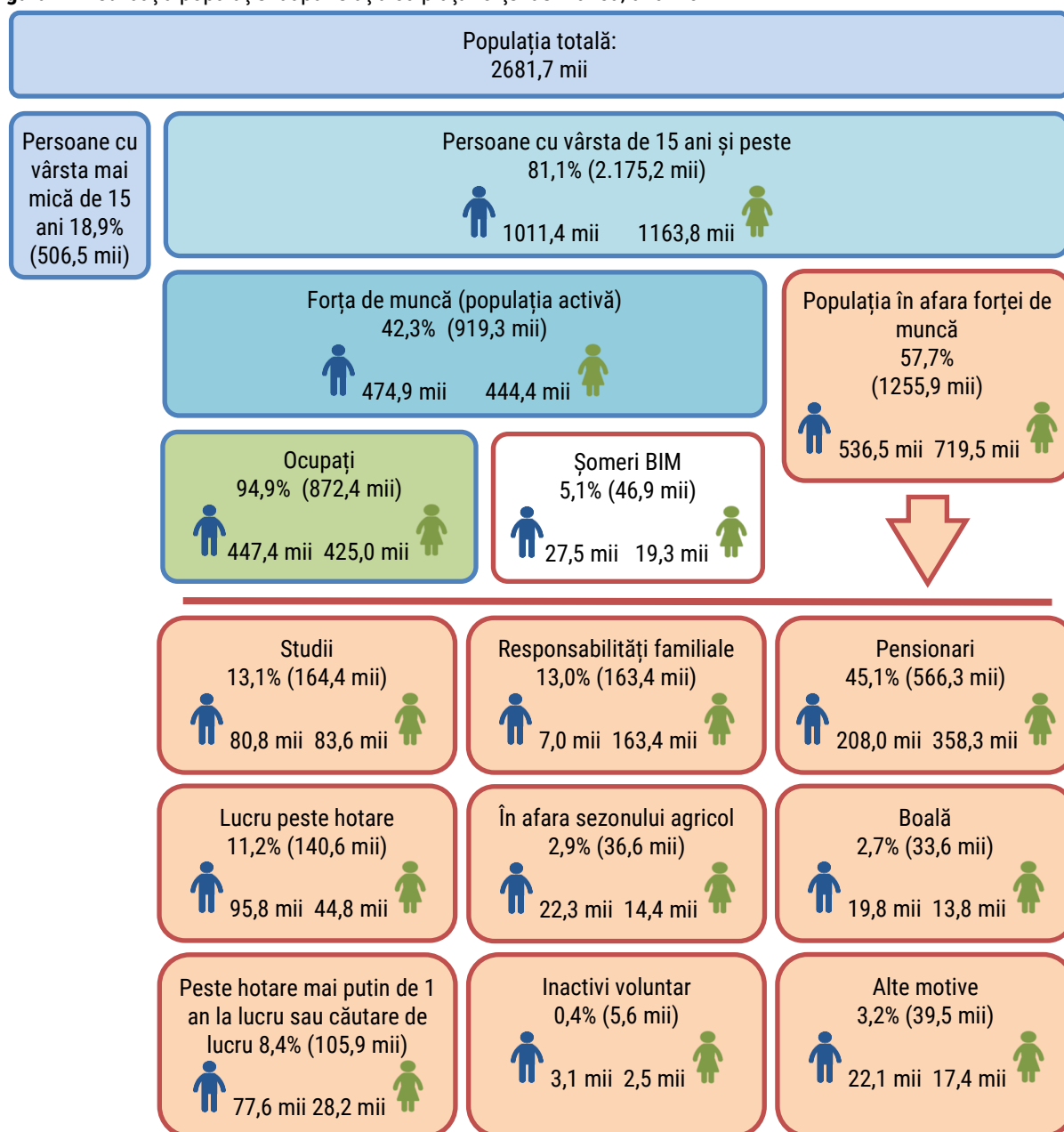
Sursa: Eurostat, BNS, calculele autorilor.

Diferența ratei de ocupare a forței de muncă în Republica Moldova și media UE27 este de 21.7p.p. - o diferență de peste 4 ori mai mare decât șomajul calculat în Republica Moldova. Conform datelor BNS, rata șomajului în 2019 a fost de 5.1% (bărbați 5.8%, femei 4.4%), iar în plină criză acest indicator pentru trimestrul III 2020 a scăzut la 3.4%, fiind mai mică atât față de media anului 2019, cât și față de trimestrul III 2019 (4.0%). Trendul pozitiv al șomajului în plină criză, dar și gradul extrem de redus al ratei de ocupare a forței de muncă arată că populația are o încredință redusă în ceea ce privește potențialul ofertei de angajare decentă pentru a acoperi necesitățile personale și ale familiei, iar indicatorul de șomaj este irelevant în calitate de indicator al dimensiunii problemelor întâmpinate de populația adultă aptă de muncă. O relevanță sporită ar avea indicatorul compozit de subutilizare a forței de muncă³ care indică o valoare de 11,8% pentru bărbați și 9.0% pentru femei pentru anul 2019⁴ și cuprinde, pe lângă altele, persoanele neocupate, care exprimă un interes pentru o anumită muncă, dar pentru care condițiile existente limitează căutarea activă a locului de muncă și/sau disponibilitatea acestora. În figura de mai jos este prezentată structura populației după relația cu piața forței de muncă.

³ [(persoane sub-ocupate în raport cu timpul + persoane în șomaj + forța de muncă potențială) / (forța de muncă extinsă)] x 100

⁴ <https://statistica.gov.md/newsview.php?!=ro&idc=168&id=6617>

Figura 2. Distribuția populației după relația cu piața forței de muncă, anul 2019

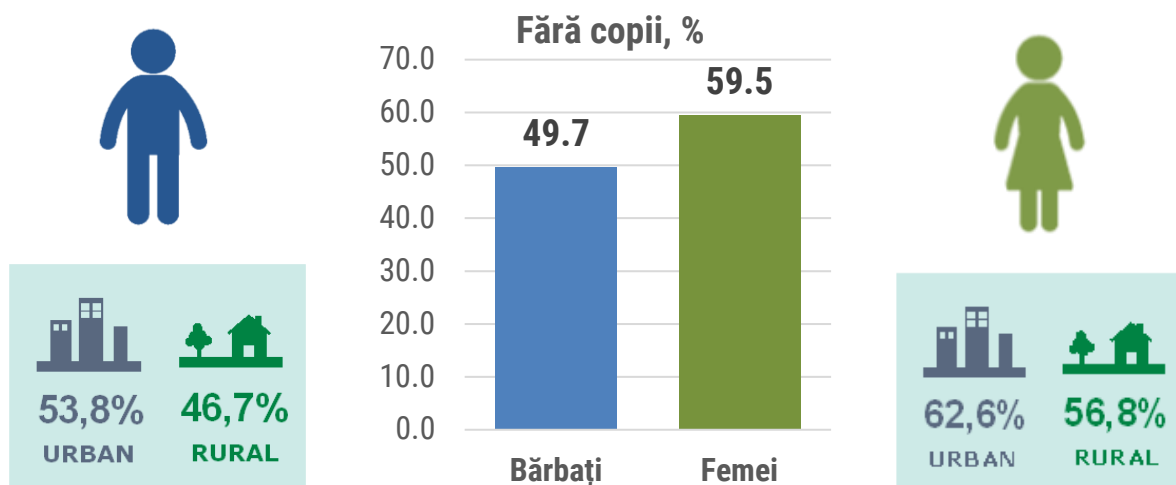
Sursa: BNS

În anul 2019, rata medie anuală de ocupare a bărbaților a constituit 44.2%, în comparație cu rata medie de ocupare a femeilor de 36,5%, înregistrând un decalaj de 7.7 puncte procentuale, care se datorează la doi factori: număr sporit de femei pensionare (cu 72% mai mare ca bărbații) și dedicarea activităților casnice, în mod esențial grija față de copii. Este de menționat că majoritatea țărilor exclud vârsta de pensionare sau persoanele cu o vârstă mai mare de o anumită limită la calculul indicatorului de ocupare. Avantajul de ieșire la pensie la vârstă mai timpurie a femeilor, dar și vârsta medie de trai mai mare cu aproape 9 ani determină un impact semnificativ asupra decalajului de gen a indicatorului de ocupare a populației.

BNS oferă date suficiente pentru a analiza impactul lipsei politicilor care ar asigura reconcilierea vieții private cu cea profesională, factor care afectează preponderent femeile cu vârsta cuprinsă între 24 și 49 de ani. Acest segment de vârstă este cel mai activ din perspectiva afirmării profesionale și antreprenoriale. Soluționarea cauzei ce generează scăderea ponderii femeilor în activitate economică ar trebui să fie unul din obiectivele cheie ale programelor de asistență dar și a politicilor de stat. Conform statisticii BNS privind rata de ocupare a persoanelor cu vârsta cuprinsă între 25-49 ani cu copii de vârstă cuprinsă între 0-6 ani la întreținere și fără copii indică faptul că

nașterea copilului reprezintă factorul major de impactare a structurii de angajare în câmpul muncii pe sexe. Astfel până la apariția copiilor, femeile au o rată de angajare cu 10 p.p sau 20% mai înaltă decât bărbații⁵. Întreruperea carierei profesionale și antreprenoriale în rezultatul apariției copiilor în familie se răsfrânge inevitabil asupra nivelului veniturilor generate de femei ulterior.

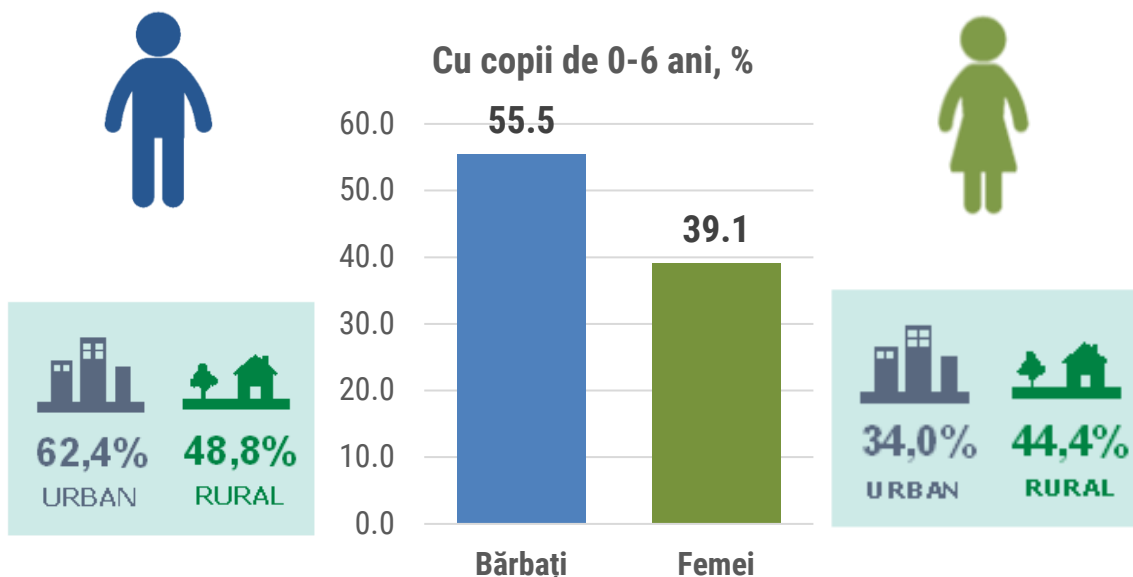
Figura 3. Rata de ocupare a persoanelor cu vârsta cuprinsă între 25-49 ani fără copii, %

Sursa: BNS

Această situație se atestă atât în zona urbană, cât și în zona rurală. Apariția copilului în familie este un factor major care determină reducerea gradului de implicare a femeilor în viața economică. Acesta este unul din factorii care trebuie să fie luat în considerație pentru dezvoltarea politicilor și programelor de abilitare economică a femeilor (Figura 3).

Figura 4. Rata de ocupare a persoanelor cu vârsta cuprinsă între 25-49 ani cu copii de vârsta cuprinsă între 0-6 ani la întreținere, %

Sursa: BNS

Statistica indică că impactul apariției copilului este mult mai pronunțat în zona urbană, unde rata de ocupare a femeilor scade aproape în jumătate, înregistrând un decalaj față de bărbați cu copii de 28 p.p. Situația este mai

⁵https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/50%20Statistica%20gender/50%20Statistica%20gender_GEN01/GEN010600mun.px/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802

puțin radicală în zona rurală, unde ocuparea femeilor și bărbaților se egalează după apariția copiilor, femeile cedând doar 2.4 p.p. față de bărbați (Figura 4).

Studiile demonstrează că unul din factorii-cheie privind alegerile făcute de femei țin de stereotipurile de gen privind rolul femeilor în familie și societate⁶. Astfel, 90,5% din bărbați și 81,5% din femei consideră că pentru o femeie cel mai important lucru este de a avea grijă de casă și a găti pentru familia ei și că schimbarea scutecelor, spălarea și alimentarea copiilor intră în responsabilitățile mamei. Totodată, una din persoanele intervievate în cadrul unui alt studiu⁷ a validat aceste constatări, remarcând că *„...ar putea fi problema în prejudecățile care persistă în societate și rolul bărbatului în familie. Astfel, bărbatul aflat în concediu de îngrijire a copilului ar putea să aibă parte de o atitudine batjocoritoare din partea colegilor/prietenilor/poate chiar și a rudelor”*.

Cele menționate explică opiniile specialiștilor intervievați în cadrul prezentului studiu, potrivit cărora egalitatea de gen există în Republica Moldova la nivel de declarații. În realitate femeile depun mai multe eforturi pe piața forței de muncă pentru a reuși: *„femeile trebuie să lucreze de 3 ori mai mult ca să le fie recunoscute rezultatele”, „un manager-bărbat nu-și argumentează niciodată decizia, însă un manager-femeie trebuie să facă acest lucru”* (IIA_4).

Intervievații au menționat că în Republica Moldova continuă să predomine stereotipuri față de femei, dar în rândul generațiilor mai tinere, acestea sunt mai puține. În societatea moldovenească predomină stereotipurile generale privind rolul și responsabilitățile femeii: *„locul femeii este acasă”, „rolul femeii este de a se ocupa de gospodărie și copii”*; stereotipuri față de unele categorii de femei vulnerabile: *„femeia nebătuță e ca casa nemăturată”*; dar și foarte multe stereotipuri și prejudecăți privind domeniile de activitate profesională specific feminine și specific masculine, care determină atitudini discriminatorii pe piața forței de muncă: *„IT nu este pentru fete”, „serviciile de frumusețe sunt pentru femei”, „profesia de bucătar este o profesie pentru femei” etc.*

Mulți angajatori au stereotipuri și prejudecăți privind femeile, în general, și grupurile vulnerabile (persoane de etnie romă, persoane revenite din detenție, persoane cu HIV etc.), în particular, considerând că aceste grupuri de angajați le aduc probleme. Astfel, puțini angajatori sunt dispuși să ofere o șansă femeilor din grupurile vulnerabile.

Una din provocările care influențează rata de incluziune pe piața forței de muncă a femeilor din categoriile vulnerabile ține de percepția acestora *„nu voi reuși”, „nu pot”*, care este interiorizată de acestea datorită atitudinii pe care o au cei din jur față de ele, începând cu mediul familial și terminând cu cel școlar, comunitar.

Indiscutabil, într-o situație mai complicată sunt gospodăriile cu un singur părinte cu copii, iar deoarece preponderent în această situație sunt femeile, această categorie de gospodării sunt cele mai vulnerabile și necesită cel mai mare suport din partea organelor de stat și a programelor de susținere și abilitare economică.

Suplimentar la dificultățile pe care le întâmpină familiile cu copii este și faptul că politica fiscală susține cu mult mai puțin familiile cu copii și, în mod particular, gospodăriile cu un singur părinte cu copii, comparativ cu media țărilor OCDE. Astfel, povara fiscală pentru serviciile de muncă prestate în calitate de angajat de părinte singur cu 2 copii este de 30%. Iar pentru o persoană singură fără copii este de 31.2%, decalajul poverii fiscale fiind de doar 1.2 puncte procentuale. Media pe țările OCDE a poverii fiscale aferente angajatului părinte singur cu 2 copii este de 15.8%⁸ - mult sub nivelul Moldovei, iar pentru persoană singură 32.0% - similar cu situația din Moldova.

Moldova este printre liderii țărilor care nu acordă facilități familiilor cu copii și, în mod particular, părinților singuri cu copii. Situația părinților singuri cu copii până la 3 ani este agravată de lipsa serviciilor sociale atât de stat, cât și a condițiilor pentru dezvoltarea serviciilor private unde acești copii pot fi plasați pentru ca părintele să poată să se angajeze la un serviciu sau să inițieze o activitate economică generatoare de venituri. Lipsesc, de asemenea, oricare facilități pentru patronii care ar angaja persoane din categoriile vulnerabile: părinți singuri cu copii, persoane cu dezabilități și tineri fără experiență. Lipsa acestor facilități marginalizează categoriile vulnerabile și reduce semnificativ posibilitățile lor de angajare în câmpul muncii. Ponderele femeilor în majoritatea acestor

⁶ Bărbații și egalitatea de gen, Centrul de Drept al Femeilor, Sociopolis, Chișinău, 2015.

⁷ Costul economic al inegalităților de gen în Republica Moldova, Expert Grup, Centrul de Drept al Femeilor, Chișinău, 2020.

⁸ Datele OCDE pentru anul 2019. Publicația: "Taxing wages 2020", OECD.

categorii este mai înaltă față de ce a bărbaților. Astfel, elaborarea de politici pentru aceste categorii vulnerabile va aduce un beneficiu sporit femeilor aflate în dificultate. Tot din acest motiv sunt necesare programe de susținere a femeilor pentru abilitare economică și integrare în circuitul economic.

Impactul crizei Covid-19

Criza pandemică a înrăutățit semnificativ situația economică și a redus oportunitățile de antrenare în activitate economică a populației, inclusiv, a femeilor. Acestea sunt realități în care obiectivul nobil al programelor de abilitare economică a femeilor va fi mai dificil de realizat, dar, în același timp, necesitatea acestor programe va crește, datorită riscului sporit de reducere a veniturilor, pierdere a locului de muncă și înrăutățire a calității vieții femeilor. Astfel, populația ocupată a constituit doar 821,5 mii persoane în trimestrul II al anului 2020, fiind în descreștere cu 8,8% față de trimestrul II 2019 (901,1 mii). Rata de ocupare a populației de 15 ani și peste⁹ a fost de 38,2%, fiind în scădere față de nivelul anului precedent (41,4% în 2019). Rata de ocupare a bărbaților (42,6%) a fost mai înaltă în comparație cu cea a femeilor (34,3%). În distribuția pe medii de reședință acest indicator a avut valoarea 42,6% în mediul urban și 35,3% în mediul rural. Rata de ocupare a populației în vârstă de muncă (16-58 ani pentru femei și 16-63 ani pentru bărbați) a fost de 48,1%. Pandemia a dublat rata persoanelor sub-ocupate¹⁰ de la 3.9% (trim. II, 2019) la 7.8% (trim. II, 2020) ajungând la o cifră de 64.3 mii persoane, indicând situația dificilă a agenților economici și reducerea necesității forței de muncă. 7.9% din persoanele ocupate doresc să schimbe situația în raport cu locul actual de muncă pe motiv că nu sunt satisfăcute de nivelul remunerării. În pofida crizei Covid-19, dar și a promisiunilor Guvernului de a majora indemnizația de șomaj, potrivit datelor BNS, numărul șomerilor a scăzut de la 42 mii persoane în trim. II 2019, la 36,2 mii persoane în trimestrul II 2020, indicând lipsa încrederii și/sau deficiențele sistemului de compensare a persoanelor care nu au loc de muncă. Șomajul a afectat într-o proporție mai mare bărbații – 60,4% din total șomeri și persoanele din mediul urban – 58,2%.

Numărul persoanelor ocupate, care au declarat că le-a fost afectată situația la locul de muncă din cauza COVID-19 a crescut de mai bine de 6 ori în trimestrul II față de trimestrul I 2020 și a constituit 200,6 mii sau 24,4% din total populație ocupate (comparativ cu 33,2 mii sau 4,1% din total populație ocupată în trimestrul I 2020). COVID-19 a afectat într-o proporție mai mare populația feminină – 30,9%, în comparație cu cea masculină – 18,5% (comparativ cu 4,6% pentru femei și 3,7% pentru bărbați în trimestrul I 2020) și, respectiv populația din mediul urban - 33,3%, în comparație cu cea din mediul rural - 17,4%. Astfel impactul crizei este unul major, iar femeile reprezintă peste 60% din totalul persoanelor afectate. Impactul pandemiei asupra situației la locul de muncă s-a manifestat în principal prin: întreruperea / sistarea activității, prestarea muncii la domiciliu, trecerea la programul de lucru parțial, micșorarea orelor de muncă efectiv lucrate etc. (Tabelul 1).

Tabelul 1. Pers. ocupate afectate de Covid-19 la locul de muncă pe sexe și medii, trimestrul 2, 2020, mii persoane

	Total	din care:				
		Activitate întreruptă / sistată	Muncă prestată la domiciliu / la distanță	Mai puține ore lucrate	Sub-ocupare	Program de lucru parțial
Total	200,6	121,7	51,3	60,9	33,1	
Bărbați	79,2	54,9	11,2	16,4	18,1	6,3
Femei	121,4	66,8	40,1	44,5	15,0	7,3
Urban	120,3	73,8	31,1	33,6	24,0	7,8
Rural	80,3	47,9	20,2	27,3	9,1	5,8

Sursa: BNS

În rândul persoanelor ocupate afectate de pandemie majoritatea (60,7%) o constituie persoanele care nu au lucrat deloc / au absentat de la locul de muncă, fiindu-le afectate sursele de venit.

⁹ Proporția persoanelor ocupate în vârstă de 15 ani și peste față de populația totală din aceeași categorie de vârstă

¹⁰ Persoane care au avut un loc de muncă, al cărui număr de ore efectiv lucrate, în total, în timpul perioadei de referință, a fost mai mic de 40 ore pe săptămână, care au dorit și au fost disponibile să lucreze ore suplimentare

Programele de suport ale femeilor în afaceri, inclusiv ale femeilor din grupuri vulnerabile

Politica statului trebuie să fie de natură să asigure drepturi egale pentru femei și bărbați pe toate dimensiunile vieții, inclusiv pe dimensiunea economică. În același timp, necesitatea de adaptare la economia de piață, lipsa educației și culturii financiar-economice, nevalorificarea resurselor umane în general pe țară și pe categorii individuale, fapt care se manifestă și prin migrația intensă a forței de muncă, impune necesitatea dezvoltării programelor de stimulare, adaptare și educație pentru integrarea diferitor categorii, în particular a celor vulnerabile în viața economică a țării.

În cadrul Dialogului de Politici inițiat de OCDE privind Abilitarea Economică a Femeilor¹¹ au fost identificate 4 domenii de politici asupra cărora sunt focusate eforturile și intervențiile care pot genera beneficii multiple pentru femei obiectivul fundamental al acestora fiind creșterea timpului disponibil pentru femei pentru a participa activ în viața economică a societății:

Servicii publice: asistență în sănătate, servicii de creșă, alte servicii publice și accesul la acestea, care reduc din timpul neplătit consumat de femei pentru grija pentru persoanele dependente, dar și îmbunătățesc sănătatea personală și a persoanelor dependente, și majorează timpul disponibil pentru activitate economică. De asemenea, la această categorie se referă serviciile de suport pentru angajare în câmpul muncii, asigurare a educației necesare profesionale și de reconciliere a vieții profesionale și cea de familie.

Infrastructura: de cele mai multe ori se consideră a fi neutră față de sexe, dar femeile sunt afectate disproporționat de lipsa accesului la rețele de apă sau electricitate, calitatea proastă a drumurilor și transport public inadecvat. Toate acestea cresc în mod direct timpul consumat pentru sarcini casnice. Studiile OCDE au identificat că asistența oficială de dezvoltare este cea mai slabă anume în sectorul de infrastructură, în pofida faptului că există evidență clară a faptului că infrastructura joacă un rol esențial în creșterea opțiunilor și oportunităților de participare în viața economică și reducerea orelor neplătite petrecute în activități casnice.

Protecția socială: acesta este domeniul de politici asociat cu reducerea sărăciei în rândurile femeilor. Dar, s-a dovedit că această categorie de politici au impact nesemnificativ asupra reducerii "sărăciei" de timp, care este un factor critic pentru creșterea implicării femeii în activități economice și obținerii independenței financiare.

Redistribuirea responsabilităților în gospodărie privind activitățile casnice: acestea se adresează la normele sociale și așteptările privind rolul femeii. Distribuția inegală a acestor sarcini afectează negativ timpul disponibil al femeii pentru implicarea în activitate economică și profesională. Intervențiile necesare pentru susținerea unei distribuții mai bune sunt reprezentate de politicile de concediu de parenting, adoptarea tehnologiilor de economisire a forței de muncă și adaptare a muncilor la necesitățile femeilor și ale familiei.

Programele de abilitare economică a femeilor în Moldova se focusează pe creșterea abilităților de antrenare în activitate economică, în special pe inițierea unei afaceri și suportul în dezvoltarea afacerii inclusiv cu resurse financiare.

Cele câteva programe de abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile implementate în Moldova se focusează preponderent pe măsuri de suport și protecție socială, care include programe educative, asistență medicală, psihologică, în mod particular pentru categoriile vulnerabile sau victime ale violenței și de asemenea suport financiar sau parteneriate pentru acordarea suportului financiar pentru inițierea de afaceri.

¹¹ <http://www.oecd.org/development/womens-economic-empowerment.htm>

Cartografierea programelor de abilitare economică a femeilor

Pe dimensiunea susținerii femeilor în activitatea economică, Guvernul a inițiat un program în 2016 cu un buget inițial de circa 52 milioane de lei. Astfel, prin hotărârea nr. 1064 din 16-09-2016¹², Guvernul a decis aprobarea Programului „Femei în afaceri”, care prevede acordarea de granturi pentru inițierea afacerilor și organizarea de traininguri pentru pregătirea femeilor participante la program și asigurarea unei rate de succes sporit în realizarea ideii de afaceri. În baza hotărârii sus-menționate, ODIMM este agenția de implementare a programului dat.

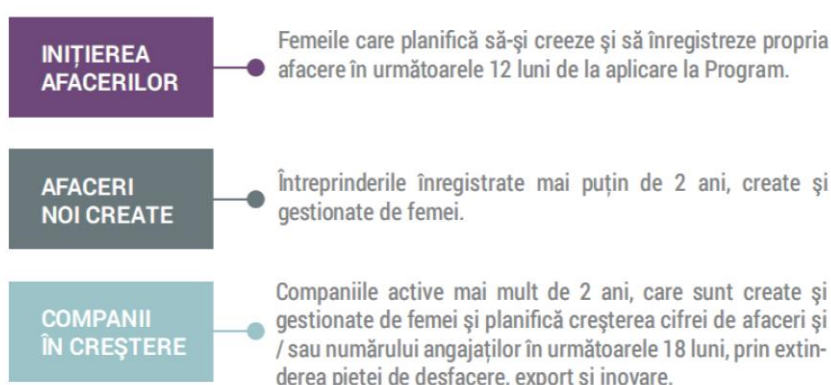
Programul Femei în Afaceri

Acesta este cel mai mare program dedicat susținerii femeilor în afaceri cu acordare de grant în Moldova. ODIMM a înregistrat succese notabile în susținerea creării și dezvoltării de noi afaceri și în baza experienței acumulate a dezvoltat și implementat programul de susținere a femeilor în afaceri. Programul conține 4 module dedicate femeilor în afaceri, dar acestea pot participa la oricare din cele 11 module elaborate, inclusiv marketing internațional și procedura de aplicare la achiziții publice. Este important de menționat că, pe lângă programul dedicat femeilor, în celelalte programe de susținere a afacerilor femeile, de asemenea, sunt încurajate să participe și să beneficieze de suportul statului și a partenerilor de dezvoltare. În mod particular, în programul PARE 1+1 circa 35-45% de participanți sunt tineri și femei. UE susține programele ODIMM și a contribuit cu 4 milioane de euro pentru programul de susținere a femeilor în afaceri și PARE 1+1. În tabelul 2 sunt prezentate rezultatele și impactul programului.

Tabelul 2. Programul Femei în Afaceri implementat de ODIMM

Indicator	Rezultate
Perioada de implementare	2016-prezent
Număr de apeluri	5
Afaceri finanțate	467
Fonduri alocate	63 milioane MDL
Investiții în economie generate de program	98,2 milioane MDL
Locuri de muncă noi create	1847

Programul este extensiv și cuprinde 3 componente:

Astfel, prin acest program sunt acoperite toate etapele de constituire a unei afaceri, iar ODIMM oferă servicii și suport la fiecare din aceste etape, cursuri de training.

¹² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118431&lang=ro

Componenta I

Componenta I a Programului este destinată etapei de formare, cu posibilitatea planificării și inițierii unei afaceri viabile.

Prin participarea la Componenta I a Programului, beneficiarii sunt susținuți prin:

- a) Familiarizarea privind instrumentele și metodele de planificare și dezvoltarea unei afaceri, precum și modalitatea de utilizare a acestora;
- b) Identificarea tipurilor de resurse necesare pentru lansarea afacerii;
- c) Corelarea ideii de afaceri cu resursele identificate;
- d) Înțelegerea proceselor de aplicare și de negociere cu instituțiile finanțatoare;
- e) Îndrumarea în dezvoltarea planului de afaceri.

Activitățile prevăzute în cadrul Componentei I presupun următorul suport:

- a) Instruire în vederea dezvoltării abilităților antreprenoriale;
- b) Servicii de consultanță individuale și mentorat în lansarea și dezvoltarea afacerii.

Componenta II

Prin participarea la Componenta II a Programului, beneficiarii obțin următorul suport financiar nerambursabil pentru:

- a) investiții de scară mică;
- b) servicii de dezvoltare a afacerii destinat eficientizării investițiilor.

Componenta III

Componenta III a Programului prevede acordarea suportului financiar pentru investiții în bază de concurs, pentru îmbunătățirea proceselor operaționale, cercetare și dezvoltare, inovații, accesul la piețele de desfacere externe și servicii complementare de dezvoltare a afacerilor în vederea maximizării potențialului de export.

Suma finanțării nerambursabile este de până la 1 649 000 lei. Bani pot fi utilizați pentru achiziționarea echipamentului tehnologic și a serviciilor de dezvoltare a afacerii, inclusiv pentru certificarea produselor/serviciilor. Suportul financiar constituie 70% din valoarea totală a proiectului investițional.

În baza acestui program Guvernul a decis susținerea unui forum al femeilor antreprenoare. În 2018 a fost organizat forumul femeilor de afaceri cu participarea a 300 de femei de afaceri, iar cele mai performante afaceri au fost premiate. Astfel, sunt puse bazele unui mediu pe deplin deschis femeilor în afaceri, cu recunoașterea la nivel național a performanțelor și contribuției acestora pentru societate. În 2020 forumul a întrunit participanți internaționali cum ar fi reprezentanți ai Asociației Internaționale a Tinerilor, Asociația femeilor din Armenia etc. contribuind la schimb de experiență și consolidarea încrederii în capacitățile de creștere și dezvoltare.

Femeile beneficiare intervievate au confirmat utilitatea și suportul programului dat. Cele mai bune opinii au fost enunțate de femeile care au fost la etapa de inițiere a afacerilor, apreciind suportul și programele de instruire. O deficiență remarcată în cadrul programului este dificultatea femeilor antreprenori din zonele rurale, în special cele îndepărtate, de a prezenta lunar în original rapoartele și documentele confirmative, în special că programul reține doar copiile acestor documente. O soluție ar fi prezentarea on-line a rapoartelor, fapt ce ar reduce semnificativ efortul logistic și de timp limitat al femeilor antreprenoare.

Prezența programelor orientate spre susținerea și abilitarea economică a femeilor, inclusiv din grupurile vulnerabile, se bazează pe rezultatele obținute și lecțiile învățate în cadrul diferitor proiecte și inițiative implementate anterior de agențiile de dezvoltare și instituțiile implementatoare. Una din particularitățile de implementare a unor astfel de programe se bazează pe crearea de parteneriate între agențiile de implementare, finanțatori, autorități publice centrale și locale, organizații ale societății civile, prestatori de servicii pentru anumite categorii de femei, inclusiv femei vulnerabile, mediu privat, mediu academic. Un exemplu de proiect realizat în parteneriat este proiectul lansat de BERD cu instituțiile financiare, primul partener fiind Prime Capital. La fel s-a procedat și în cazul proiectului „Abilitarea femeilor în domeniul tehnologiilor” (GirlsGoIT), 2015-2020, care a fost

implementat de către ONG "TEKEDU" în colaborare cu Asociația Națională a Comaniilor din Domeniul Tehnologiilor Informației și Comunicațiilor.

Programul Femeia în Afaceri, BERD

Acordul bilateral dintre Guvernul Suediei și BERD care vizează sprijinirea Programului Femeile în afaceri din Moldova vizează femeile antreprenore și promovează o creștere durabilă și favorabilă incluziunii, în conformitate cu mandatul BERD de a avansa tranziția în țările sale de operare. Programul este implementat de Consiliul BERD pentru întreprinderile mici (ASB), care face parte din Grupul de finanțare și dezvoltare al IMM-urilor. Programul include o componentă de consultanță (facilitarea implementării consultanței în afaceri), instruirii privind abilitățile și cunoștințele antreprenoriale, mentorat, acces la finanțare și activități de rețea, precum și advocacy și vizibilitate. Afacerea ecologică, inovația, incluziunea și internaționalizarea afacerilor sunt principalele domenii de interes ale programului. Anual, un număr mediu de 30 de întreprinderi conduse de femei beneficiază de sprijin consultativ, 50 de femei-antreprenori sunt instruite și, de asemenea, până la 300 sunt acoperite cu activități de rețea și mentorat. BERD ASB conduce, de asemenea, Comitetul de coordonare a abilitării economice a femeilor, o platformă care vizează coordonarea principalelor activități ale părților interesate în acest domeniu.

În 2020, accentul activității pentru întreprinderile conduse de femei a fost de a atenua consecințele efectelor disproporționate ale pandemiei COVID-19, oferind cunoștințe privind îmbunătățirea abilităților de afaceri și a capacităților manageriale ale femeilor antreprenore. Activitățile de informare s-au axat pe creșterea gradului de conștientizare a sprijinului existent, a cunoștințelor de gestionare a crizelor și a principiilor de împuternicire a femeilor care ar putea fi puse în aplicare cu costuri mici, făcând totuși o diferență uriașă pentru bunăstarea economică a femeilor.

În cadrul programului regional Femeile în afaceri din țările Parteneriatului estic, BERD sprijină accesul sporit la finanțare pentru IMM-urile conduse de femei prin împrumuturi către instituțiile financiare partenere locale pentru împrumuturi către IMM-uri conduse de femei, precum și reducerea riscurilor instrumente și asistență tehnică pentru a le permite să deservească mai bine IMM-urile conduse de femei, în calitate de clienți. Programul regional Femeile în afaceri din țările Parteneriatului estic este sprijinit de finanțarea donatorilor din Suedia, Uniunea Europeană, Fondul BERD pentru țările în tranziție timpurie și Fondul BERD pentru impactul întreprinderilor mici.

Prime Capital din Moldova a fost prima instituție financiară care s-a alăturat programului și prima instituție financiară nebancaară care s-a alăturat programului în general, cu un împrumut de 2 milioane USD de la BERD în 2019. După aderarea la program, cu sprijinul tehnic oferit de BERD, Prime Capital a decis să-și oficializeze și să-și aprofundeze accentul pe femeile antreprenore, deoarece a definit acest segment ca fiind unul strategic și a lansat „Prima în Afaceri”, un concept care depășește paradigma unui credit ordinar. Împrumutul în sine, oferit IMM-urilor formale și informale conduse de femei în moneda locală, are o sumă minimă mai mică și rate mai mici ale dobânzii și comisioanelor în comparație cu împrumuturile de afaceri standard. Cerințele privind garantarea împrumuturilor au fost, de asemenea, atenuate pentru a satisface nevoile IMM-urilor conduse de femei în stadiu incipient. Prime Capital oferă, de asemenea, clienților săi IMM conduse de femei evenimente online și offline, precum și oportunități de comunicare.

În 2020, echipa noastră a colaborat fructuos cu UN Women în promovarea principiilor de abilitare economică a femeilor, oferind detalieri ale principiilor și exemple de implementare cu succes pentru 112 IMM-uri conduse de femei.

Programul de mentorat implementat împreună cu ZiP House este un alt exemplu de succes de cooperare, deoarece este conceput pentru a se baza pe expertiza sectorială ZiP House, împreună cu abordarea BERD în domeniul consultanței în afaceri și transferul de know-how. Comunicare și colaborare extinse au avut loc în 2020 cu AFAM, la organizarea conferinței de afaceri online Moldova-România (un eveniment care a reunit 60 de femei antreprenore din ambele țări). Dezvoltarea capacității lor este esențială pentru reprezentarea și susținerea activității de afaceri cu autoritățile naționale.

„Prima în Afaceri”, Prime Capital

Creditul „PRIMA in Afaceri” este un produs de creditare destinat femeilor antreprenoare (persoane fizice si juridice - femei administratoare sau femei administratoare si (co)fondatoare). Scopul proiectului este dezvoltarea sau lansarea afacerii: investiții în mijloace fixe; completarea mijloacelor circulante. Valoarea creditelor poate fi de la 10 mii la 5 milioane de lei pentru o perioadă de până la 5 ani. Proiectul dat este inițiat în parteneriat cu Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) după cum este menționat mai sus. Proiectul este la etapa inițială, Prime Capital fiind primul partener al BERD în cadrul programului de susținere a femeilor în afaceri. Astfel, Prime Capital, în cadrul programului deja a înregistrat 63 de proiecte creditare în valoare de 1.12 milioane dolari.

Tabelul 3. Programul Prima în Afaceri implementat de Prime Capital, finanțat de BERD

Indicator	Rezultate
Perioada de implementare	2020-2024
Valoarea totală a proiectului	3 milioane USD, din care 2 milioane USD pentru creditare
Valoarea creditului	de la 10 mii la 5 milioane MDL
Perioada de creditare	5 ani
Proiecte creditare finanțate	63
Volumul creditelor acordate	1.12 milioane USD

Proiectul conține module de training pentru femeile ce sunt la etapa de inițiere a afacerilor sau dezvoltarea acesteia. Beneficiarele intervievate au confirmat utilitatea acestor programe. De asemenea, utilitatea trainingurilor este confirmată și de reprezentanții Prime Capital, care menționează îmbunătățirea înțelegerii femeilor antreprenoare a aspectelor financiare, evaluarea mai matură a aspectelor de dezvoltare antreprenorială, abordare a pieței și clienților, astfel asigurând o rambursabilitate mai bună a creditelor acordate.

Sectoarele în care femeile-beneficiare ale programului operează preponderent sunt:

- servicii comerț
- manufactură mică
- servicii medicale, clinici particulare
- catering
- frizerii, servicii de frumusețe
- organizare evenimente
- proiecte agricole (într-o proporție moderată)

„Afaceri la feminin”, Moldova-Agroindbank

Moldova-Agroindbank este unica bancă care are un produs de creditare destinat femeilor în afaceri, fiind oferite unele condiții mai facilitare. Programul este orientat către întreprinderile micro și mici, inclusiv nou-create deținute de femei, care au cel puțin o femeie ca fondator/asociat (50%) sau administrate de femei. Creditele sunt preferențiale față de condițiile standard și permit la necesitate acceptarea garanțiilor oferite de ODIMM. Astfel, Moldova-Agroindbank poate oferi credite pentru până la 90% din proiectul investițional pentru o perioadă de 7 ani.

Cartografierea programelor de abilitare economică a femeilor din grupuri vulnerabile

Analiza de birou și interviurile individuale aprofundate cu reprezentanții agențiilor de dezvoltare și ai instituțiilor de implementare atestă un număr extrem de mic al programelor de susținere și abilitare economică orientate spre femeile din grupurile vulnerabile în ultimii 5 ani (a se vedea Tabele 4-7). Subliniem însă că unele programe nu sunt orientate pe categoria de femei vulnerabile, dar persoane vulnerabile, iar altele spre femei în general, incluzând și diferite grupuri de femei vulnerabile. Este mic și numărul agențiilor de dezvoltare și al instituțiilor care se orientează spre finanțarea și implementarea unor astfel de programe.

Aceste programe se includ în unul din cele 4 domenii prioritare de asistență pentru dezvoltare oferită de Națiunile Unite Republicii Moldova - dezvoltare socială incluzivă și echitabilă¹³ care urmărește ca populația Moldovei, în special cei mai vulnerabili, solicite și beneficiează de politici și servicii de educație, sănătate și socială de calitate, incluzive, eficiente și echitabile, bazate pe drepturile omului, sensibile la gen. De asemenea, acestea se regăsesc și în planurile și notele strategice ale agențiilor ONU și organizațiilor internaționale: (i) unul din cele 3 domenii principale de impact ale UN Women Moldova – femeile se bucură de venituri stabile, de un loc de muncă decent și de independență economică¹⁴; (ii) unui din cele 3 priorități de țară ale ADA constă în crearea oportunităților egale în educație, cu accent pe piața forței de muncă și învățământul profesional tehnic care trebuie să fie incluzive¹⁵. Aceste programe au la bază unele planuri strategice existente la nivel global,¹⁶ dar sunt orientate și spre punerea în aplicare a cadrului legislativ național privind egalitatea de gen, reducerea inegalităților și a decalajelor între respectarea formală și efectivă a drepturilor femeilor.

Programele date au fost consultate cu autoritățile publice centrale și locale, organizațiile societății civile, femeile din diferite grupuri (primare și consiliere locale, femeile din regiuni rurale, femeile rom, femeile cu dizabilități, femeile tinere, femeile migrante întoarse acasă, femeile victime ale violenței etc.). Astfel, acțiunile întreprinse pe dimensiunea dată sunt orientate spre eliminarea barierelor care împiedică abilitarea economică a persoanelor din grupurile vulnerabile, inclusiv fete și femeile, care le-ar ajuta în viitor să se bucure de o muncă decentă, de securitate a venitului și autonomie economică.

„Abilitarea femeilor în domeniul tehnologiilor” (GirlsGoIT)

Proiectul a fost lansat cu sprijinul financiar al Guvernului Suediei, UN Women Moldova și implementat de ONG „TEKEDU” în colaborare cu Asociația Națională a Companiilor din Domeniul Tehnologiilor Informației și Comunicațiilor (TIC). Obiectivul principal al proiectului urmărește promovarea egalității de gen prin intermediul TIC și sensibilizarea asupra faptului că tehnologiile sunt instrumente ce permit crearea unei societăți în care femeile și bărbații pot contribui și participa în mod substanțial și în egală măsură. Acțiunile realizate în cadrul proiectului oferă fetelor și femeilor din Republica Moldova susținerea pentru a-și valorifica plener potențialul și vocația și a se afirma în calitate de profesioniste, lidere sau antreprenoare. Parteneriatul stabilit cu instituții de stat, organizații internaționale, agenți economici și societatea civilă prin inițiativa GirlsGoIT prezintă un exemplu de promovare a fetelor și femeilor, în special a celor din grupurile defavorizate, în domeniul TIC. Pe parcursul anilor, parteneriatul în cadrul acestui proiect s-a lărgit cuprinzând la nivel național MECC, ANOFM, Agenția e-guvernare a Republicii Moldova, iar la nivel internațional, Ambasada SUA, Ambasada Lituaniei în Moldova, UNICEF etc. De asemenea, programul GirlsGoIT a determinat dezvoltarea unor programe specializate pentru femei și femei de către unii donatori, dar și de companiile private.

Diaspora Engagement Hub

Evidențiem și dezvoltarea unor programe pentru a susține capacitatea economică a femeilor, inclusiv din grupurile vulnerabile, de către unele instituții de stat în parteneriat cu agențiile de dezvoltare. De exemplu, programul „Diaspora Engagement Hub” susține moldovenii din străinătate în implementarea ideilor lor în Republica Moldova. Programul a fost implementat de Biroul pentru Relații cu Diaspora, în parteneriat cu Organizația Internațională pentru Migrație, misiunea din Moldova, în cadrul proiectului „Consolidarea cadrului instituțional al Republicii Moldova în domeniul migrației și dezvoltării”, finanțat de Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare (SDC). Programul are mai multe domenii eligibile: educație, medicină, sănătate, abilitarea afacerilor, antreprenariat social, TIC etc. Exemple de proiecte ale femeilor din diasporă dedicate femeilor din Republica Moldova, inclusiv din grupuri vulnerabile: 1. „Aproape de ea” (Grupul de inițiativă „Moldovenii în Grecia”) – proiect dedicat femeilor diagnosticate cu cancer pentru a dezvolta grupul de sprijin pentru aceste femei; 2. „Dacă nu noi? Atunci cine?”

¹³ Republic of Moldova – United Nations Partnership Framework for Sustainable Development 2018-2020. Government of the Republic of Moldova, United Nations Moldova.

<https://www.undp.org/content/dam/moldova/docs/Legal%20Framework/UNDAF%20Moldova%20EN.pdf>

¹⁴ <https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20moldova/attachments/publications/2018/sn%20summary%202018-2022.pdf?la=en&vs=3943>

¹⁵ Republic of Moldova. Country Strategy 2016-2020. ADC.

https://www.entwicklung.at/fileadmin/user_upload/Dokumente/Publikationen/Landesstrategien/CS_Moldova_2016_2020.pdf

¹⁶ <https://moldova.unwomen.org/en/biblioteca-digitala/publicatii/2018/03/strategic-note-summary>

(Forul organizațiilor de femei din Republica Moldova) – proiect orientat spre consolidarea mișcării femeilor migrante din Republica Moldova, inclusiv împuternicirea femeilor migrante revenite acasă și suport în integrarea acestora.

În cadrul programului menționat există mai multe subprograme, inclusiv subprogramul de granturi pentru Abilitarea Femeilor din Diasporă. Acesta urmărește susținerea unor proiecte ce vizează îmbunătățirea condițiilor sociale și economice ale femeilor, prin transfer de cunoștințe și abilități, inclusiv prin crearea de servicii inovatoare și implicarea în inițiative comunitare. Scopul urmărit în cadrul acestui subprogram a constat în susținerea programelor implementate de membrii diasporei Republicii Moldova, orientate spre abilitarea socială, civică, juridică și economică a femeilor. Obiectivele specifice: (i) Crearea și susținerea unor mecanisme durabile de implicare a femeilor din diaspora Republicii Moldova în consolidarea comunitară și mobilizarea capitalului uman/contribuțiilor acestora pentru soluționarea problemelor socioeconomice din țara de origine și de reședință; (ii) Valorificarea potențialului uman și sociocomunitar al diasporei în promovarea egalității de gen și abilitării personale, antreprenoriale și de liderism a femeilor din diaspora Republicii Moldova; (iii) Consolidarea capacităților membrilor diasporei de a elabora și implementa proiecte cu un impact social sporit. Astfel, reprezentantele din diasporă au adus unele cunoștințe și bune practici pentru femeile din Republica Moldova. Exemple de proiecte ale femeilor: 1. „Educație, mentorat, antreprenoriat” (Italia) – integrarea copiilor și tinerilor cu dizabilități în societate prin dezvoltarea abilităților acestora în antreprenoriat social; 2. „Storytelling” (Marea Britanie) – împărtășirea experienței și formarea unor abilități femeilor din Republica Moldova care nu dețin experiența implementării proiectelor sociale și comunitare; 3. „În prim plan femeia” (Italia) – schimbarea imaginii femeii emigrante din Republica Moldova în rândul jurnaliștilor tineri din Moldova și Italia; 4. „Diaspora Business Academy pentru tinerele antreprenoare” (Belgia) – instruire pentru susținerea antreprenoriatului în rândul femeilor tinere din Republica Moldova etc.

Prin aceste proiecte-granturi s-a oferit suport juridic, asistența psihologică, dezvoltarea abilităților de liderism, de identificare a resurselor financiare dacă au idei de afaceri, suport în reintegrarea în câmpul muncii (să fie sigure, încredere în idei, în forțele proprii și în reușită). Spre exemplu, Proiectul „Fii independentă” s-a axat pe înlăturarea vulnerabilității la femei migrante care se confruntă cu violența în familie prin acordarea de asistență juridică, asistență psihologică și instruire. Reprezentanta Biroului Relații cu Diaspora participantă la interviu a subliniat „femeile migrante au nevoie de insuflarea încrederii că pot, au nevoie să-și crească încrederea în forțele proprii ” (IIA_5).

Tabelul 4. Program implementat de Biroul Relații cu Diaspora pe domeniul de abilitare economică a femeilor din diasporă, 2016-2020, inclusiv activități, resurse financiare, număr de beneficiare, grupul de beneficiare

Denumirea proiect/program	Anii de implementare	
Programul „Diaspora Engagement Hub”	2016-2020	
Subprogramul „Abilitarea femeilor din diasporă”	2016-2018	
Activități (dedicate fetelor/femeilor beneficiare)	Număr, beneficiare	Grupul (inclusiv, vulnerabil)
Granturi programul „Diaspora Engagement Hub”	57 femei (din 99 granturi acordate)	Femei din diasporă și femei din Republica Moldova, inclusiv din grupurile vulnerabile
Granturi subprogram „Abilitarea femeilor din diasporă” 93 986.5 MDL/per grant (2018)	9 femei	

UN Women Moldova

UN Women Moldova, pe lângă acțiunile întreprinse pentru stabilirea unui mediu de politici favorabil, care să faciliteze accesul femeilor la oportunități egale de angajare, promovarea accesului femeilor și fetelor la domeniul

științei, tehnologiei, ingineriei și matematicii și alfabetizarea digitală a acestora, consolidarea capacității Guvernului Republicii Moldova de a transpune dovezile în deciziile de politici și bugetare, ținând cont de nevoile și drepturile specifice ale femeilor și bărbaților, fetelor și băieților, promovarea principiilor abilitării economice a femeilor (WEPs)¹⁷ în rândul companiilor private din Republica Moldova, întreprinde unele măsuri pentru dezvoltarea programelor de susținere și abilitare economică a femeilor din grupurile cele mai vulnerabile, inclusiv de angajare a acestora.

Tabelul 5. Programe implementate de UN Women Moldova în domeniul susținerii și abilitării economice a femeilor din grupurile vulnerabile, 2016-2020, inclusiv resurse financiare alocate, activități, număr de beneficiare, grupul de beneficiare

Denumirea proiect/program	Anii de implementare	Resursele financiare alocate
1. Proiectul „Empowering TECH Women”	2018-2020	228 100 USD
Activități (dedicate femeilor beneficiare)	Număr, femei beneficiare	Grupul (inclusiv, vulnerabil)
Cursuri inițiale în TIC	1000	Fete și femei, din diferite grupuri vulnerabile (15,5 % victime ale violentei , 14 % din zonele rurale)
Finanțare inițiative de start-up	200 femei si fete înrolate la Academia de Start-up 17 inițiative de start-up (2018)	10 % din participante din zonele rurale
Burse pentru instruire în TIC	50 femei/fete beneficiare	
Cursuri profesionale în TIC	289 fete din zonele rurale	
2. Nota strategica a UN Women	2014-2017	46 000 USD
Activități (dedicate femeilor beneficiare)	Număr, femei beneficiare	Grupul (inclusiv, vulnerabil)
Inițiative de start-up	17 femei din 15 localități din Moldova	Fete din zonele rurale
Inițiativa GirlsGoIT (TEKEDU)	Peste 100 de femei	Inclusiv fete de etnie roma, fete cu dizabilități și cu părinții plecați peste hotare
3. Promovarea principiilor de abilitare a femeilor (WEPs)	2018-2019	97 000 USD
Activități (dedicate femeilor beneficiare)	Număr, femei beneficiare	Grupul (inclusiv, vulnerabil)
Companiile din sectorul privat pentru promovarea abilitării femeilor	500 companii acoperite de cercetare	

¹⁷ Principiile de abilitare a femeilor, egalitatea înseamnă afaceri: 1. Liderismul promovează egalitatea de gen; 2. Oportunități egale, incluziune și non-discriminare; 3. Sănătate, siguranță și non-violență; 4. Educație și formare; 5. Dezvoltarea întreprinderii, a lanțului de aprovizionare și a practicilor de marketing; 6. Liderismul și participarea comunitară; 7. Transparență, evaluare și raportare.

	30 companii evaluate din perspectiva WEPs	
--	---	--

UNDP Moldova

UNDP Moldova are o experiență valoroasă în implementarea programelor ce sprijină capacitatea economică, socială și educațională a femeilor din diferite grupuri vulnerabile. În mod special, UNDP se orientează spre femeile din zonele rurale care sunt mai expuse și mai vulnerabile la sărăcie, în scopul creării unor comunități incluzive prin sporirea accesului femeilor la activități care ar genera venituri adiționale și servicii de suport, precum și informații și cunoștințe cu privire la gestionarea durabilă a resurselor naturale și agricole de care depind, dar și spre susținerea femeilor-victime ale violenței în familie. Experiența UNDP pe această componentă își are origine în anii 2005-2010 când pentru prima dată au fost experimentate unele strategii/abordări privind integrarea economică a femeilor din grupurile vulnerabile (tinere din familii vulnerabile, absolvente ale școlilor internat, victime ale violenței în familie, victime ale traficului de ființe umane). În dezvoltarea și implementarea unor astfel de programe, UNDP Moldova a luat în considerare contextul local, inclusiv particularitățile din regiunea Transnistreană.

Tablelul 6. Programe implementate de UNDP Moldova în domeniul susținerii și abilitării economice a femeilor din grupurile vulnerabile, 2016-2020, inclusiv resurse financiare alocate, activități, număr de beneficiare, grupul de beneficiare

Denumirea proiect/program	Anii de implementare	Resursele financiare alocate
1. Acțiunea comună de consolidare a drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova (etapa a doua)	2016-2018	30 000 USD
Activități (dedicate femeilor beneficiarilor)	Număr, femei beneficiare	Grupul (inclusiv, vulnerabil)
Orientare profesională	103	Femei, victime ale violenței
Cursuri profesionale	57	Femei, victime ale violenței
Angajare în câmpul muncii	92	Femei, victime ale violenței
2. Combaterea violenței împotriva femeilor în Republica Moldova: explorând și învățând din soluțiile locale	2018 - 2020	15 000 USD
Activități (dedicate femeilor beneficiarilor)	Număr beneficiari	Grupul (inclusiv, vulnerabil)
Finanțarea ideilor de afaceri (achiziție utilaj), lărgirea afacerii, crearea locurilor de muncă pentru femei din grupuri vulnerabile	Aproximativ 22 de locuri noi de muncă, din care 5 pentru bărbați și 17 pentru femei din grupuri vulnerabile	Femei și bărbați din grupuri vulnerabile, locuitori ai satului Chirsova, UTA Găgăuzia
3. Comunități durabile și reziliente la schimbări climatice prin abilitarea femeilor (în faza de lansare la momentul evaluării)	2020-2023	2 281275 USD

Open Gate International Moldova

Open Gate International Moldova este o organizație nouă pentru Republica Moldova¹⁸, dar cu eforturi importante orientate spre susținerea și capacitatea economică, socială și educațională a fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile.

Tabelul 7. Programe implementate de Open Gate pe abilitarea economică a fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile, 2019-2020, inclusiv resurse financiare alocate, activități, număr de beneficiare, grupul de beneficiare

Denumirea proiect/program	Anii de implementare	Resursele financiare alocate
Programul intensiv de inițiere/perfecționare/specializare în domeniul culinar	2019 - 2020	35 297 Euro
Cursuri de înfrumusețare	2019 - 2020	332 000 MDL
Cursuri culinare și de patiserie în Penitenciarul pentru femei nr.7 - Rusca	2019 - 2020	151 700 MDL
Burse de studii	2019 - 2020	44 400 MDL
Donație pentru tratament medical	2020	200 USD
Activități (dedicate femeilor beneficiare)	Număr, femei beneficiare	Grupul (inclusiv, vulnerabil)
Programul intensiv de inițiere/perfecționare/specializare în domeniul culinar	22	Mame singure
	5	Tinere orfane social
	1	Tinere cu diferite grade de dizabilitate
	1	Tinere părinții cărora se afla în detenție
	6	Femeile din familii cu venitul mai mic decât coșul minim de consum
	3	Tinere din familii cu mulți copii
	2	Tinere din familii cu un singur părinte
Cursuri de înfrumusețare (manichiura, pedichiura, alungirea unghiilor cu gel, frizer, make-up, alungirea genelor, epilarea cu ceara)	13	Mame singure
	7	Tinere orfane social
	4	Tinere cu diferite grade de dizabilitate
	2	Tinere părinții cărora se afla în detenție
	9	Femeile din familii cu venitul mai mic decât coșul minim de consum
	3	Tinere din familii cu mulți copii
	12	Tinere din familii cu un singur părinte
Cursuri culinare și de patiserie în Penitenciarul pentru femei nr.7 - Rusca	55	Femei în detenție

¹⁸ Fondată în SUA în 2016, reprezentanța în Republica Moldova din 2019. <https://opengateintl.org/child-welfare/>

Bursă de studii	1	Tânăra din familie cu un singur părinte și acela plecat peste hotare la munca
Donație pentru tratament medical	1	Minora aflată sub îngrijirea asistentei parentale profesioniste

Agencia de Dezvoltare Austriacă (ADA)

ADA susține financiar mai multe inițiative pe dimensiunea de acces egal pentru fete și băieți din categoriile vulnerabile la studii vocaționale, sprijin și abilitare economică a fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile. Un exemplu servește proiectul: „Suport pentru Procesul Național de Planificare a Adaptării Republicii Moldova la Schimbările Climatice” realizat în parteneriat cu Ministerul Federal al Agriculturii, Silviculturii, Mediului și Managementului Apelor al Republicii Austria, UNDP Moldova și implementat de Oficiul Schimbarea Climei al Ministerului Mediului din Republica Moldova. Prin intermediul unei scheme de granturi destinate implementării la nivel local a măsurilor inovatoare de adaptare la schimbările climatice, au fost alocate resurse pentru efectuarea instruirilor pentru antreprenoare, inclusiv din grupurile vulnerabile din raionul Sângerei (12 femei și 5 bărbați). În scopul realizării planurilor de afaceri în agricultură, a fost acordată asistență tehnică femeilor, care au beneficiat de granturi pentru a putea face față provocărilor ce țin de producerea alimentelor în condiții economice și ecologice durabile. De asemenea, în cadrul proiectului au fost instruite puncte focale gender din cadrul ministerelor de resort, jurnaliști, experți locali referitor la dimensiunea de gen în contextul schimbărilor climatice, în scopul incorporării lor în planificarea sectorială; au fost elaborate și diseminate ghiduri privind integrarea perspectivei de gen în sectorul energetic, transport, sănătate și silvicultură, în contextul schimbărilor climatice; a fost realizată o analiză de gen a documentelor și politicilor elaborate în cadrul proiectului și propuse recomandări de incorporare în acestea a dimensiunii de gen.

International Women’s Club of Moldova

Menționăm, de asemenea, Proiectul: „Abilitarea economică a femeilor victime ale violenței în familie”, susținut financiar de International Women’s Club of Moldova și implementat de CDF (Mai 2017 - Aprilie 2018). Proiectului a fost orientat spre femeile din toate categoriile susceptibile la violență în familie (statut socioeconomic scăzut determinat de multiple cauze, sărăcie, nivel scăzut de educație sau chiar absența acesteia, lipsa propriei locuințe, venituri mici sau copiii cu dizabilități), urmărind scopul de a le ajuta să depășească perioada de criză prin suport oferit în inițierea sau dezvoltarea unei afaceri, obținerea unor cursuri de specializare sau profesionalizare pentru a depăși vulnerabilitatea economică.

Evaluarea programelor de susținere și abilitare economică a femeilor, inclusiv a femeilor din grupurile vulnerabile

Elementul-cheie al programelor de susținere și abilitare economică a femeilor este componenta educațională, care asigură, pe de o parte, cunoștințele necesare pentru a avea o capacitate sporită de integrare în activități economice atât profesionale, cât și antreprenoriale, iar, pe de altă parte, fortificarea încrederii și încredinței în propria persoană și capacitatea de a realiza activități noi, care să-i asigure un venit. Suportul financiar este la fel de important și aparent cele mai de succes programe sunt cele care combină armonios aceste componente sau asigură parteneriate prin care beneficiarele trainingurilor de abilitare economică sunt asigurate cu soluții facilitate de accesare a finanțărilor pentru afacerea concepută.

Programele de susținere și abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile își propun crearea oportunităților și oferirea sprijinului pentru ca acestea să depășească dificultățile cu care se confruntă și să devină independente din punct de vedere economic. Elementele-cheie pentru asigurarea succesului acestor programe sunt: accentul pus pe necesitățile femeilor vulnerabile, parteneriatul cu diferite instituții și abordarea multidisciplinară. Particularitatea definitorie a programelor de susținere și abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile ține de faptul, că pe lângă componenta educațională, este necesară componenta de asistență psihologică, cultivare a încrederii și creării unui mediu motivațional, dar și de eliminare sau reducere a factorilor de vulnerabilitate. Principalele provocări cu care se confruntă implementatorii acestor programe sunt: lipsa resurselor financiare, abordarea individualizată axată pe necesitățile specifice a persoanei/grupului vulnerabil, necesitatea unor acțiuni continue, de durată pentru a atinge scopul propus.

Evaluarea programelor de susținere și abilitare economică a femeilor

Grupurile țintă

Programele de susținere economică a femeilor s-au focusat pe următoarele grupuri țintă:

- 1) Femei care necesită reprofilare profesională și adaptare la noile cerințe ale pieței,
- 2) Femei care nu au o afacere, dar au intenția de a iniția o afacere,
- 3) Femei care au o afacere mică, uneori neînregistrată, dar care doresc dezvoltarea și profesionalizarea afacerii,
- 4) Femei care doresc internaționalizarea afacerii, ieșirea cu produsele sale pe piața internațională.

Programe dedicate femeilor sunt relativ reduse la număr, dar, în același timp, în toate programele de susținere a afacerilor, femeile sunt încurajate să participe, majoritatea programelor având indicatori de monitorizare a participării femeilor.

Scopul și obiectivele programelor

Programele dedicate sprijinului femeilor în inițiativele economice au ca scop pregătirea educațională și practică, suportul consultativ și financiar pentru ca femeile să-și valorifice potențialul creativ, inovativ și antreprenorial și să transforme acest potențial în succes personal și o sursă de venit importantă pentru familia sa. Prin aceasta se va consolida rolul femeii în societatea modernă, ponderea femeilor în antreprenariat, excelența și performanța în activitatea economică în general.

Educația financiară și economică este o problemă generală în Republica Moldova și dezvoltarea economică și succesul inițiativelor antreprenoriale suferă din cauza lipsei acestora, crescând rata de eșecuri, planificări eronate,

așteptări și aspirații neajustate la realitate. Lipsa de cunoștințe generează și reticențe privind inițierea unei activități economice sau reprofilarea pe o profesie nouă sau sector nou. Responsabilitatea față de copii și familie preponderent asumată de femei face ca lacuna în sistemul educațional să acutizeze bariera de risc privind asumarea unei schimbări în viața profesională și economică. Astfel, programele de educare economică și antreprenorială, susținere financiară pentru a compensa percepția de risc asociată schimbărilor este cu atât mai importantă pentru femei, ca femeile să-și asume o activitate antreprenorială sau o schimbare în viața profesională. Tocmai de aceea, obiectivul-cheie al programelor focusate pe susținerea femeilor este să le asigure bagajul de cunoștințe, de abilități, exemple practice și susținere financiară minimă care să le confere controlul asupra riscului asumat și confortul că are toate resursele și cunoștințele necesare pentru depășirea cu succes al riscului asociat cu schimbările profesionale și antreprenoriale.

Abordări/strategii utilizate

Metodele și strategiile utilizate pentru susținerea și abilitarea femeilor nu diferă de programele de susținere a capacităților economice generice. ODIMM a construit cu succes un program robust și complex de susținere a femeilor în afaceri la diferite etape ale inițiativei antreprenoriale în baza experienței și practicilor de susținere a IMM-urilor. Astfel, a utilizat aceeași infrastructură de incubatoare și servicii regionale pentru a asigura acoperirea rapidă a zonei rurale și presta serviciile de suport mai aproape de beneficiarele programului. Utilizând aceleași tehnici a fost creat Forumul de afaceri al femeilor, Business Woman Academy care au devenit excelente platforme de socializare, schimb de experiență și relaționare de afaceri. În același timp, sunt și unele diferențe, programele dedicate femeilor fiind focusate mult mai pe domeniile de interes și profesional al femeilor, iar cursurile de instruire, exemplele practice sunt pliate pe sferile de operare și interes profesional, iar schimbul de experiență mai eficient.

Experiența Prime Capital indică faptul că femeile antreprenoare sunt mai prudente la abordarea de risc și sunt mai structurate la dezvoltarea afacerilor. Astfel, aceste calități fortificate prin cursuri de instruire asigură o rată mai redusă de eșec și o capacitate mai bună de rambursare a resurselor financiare acordate, ceea ce dă posibilitate de dezvoltare a unor produse financiare cu risc mai redus și respectiv un cost al acestor resurse diminuat.

Factorii de succes

Evaluarea programelor de capacitate și abilitare economică a femeilor a identificat următoarele elemente-cheie ce au contribuit la succes:

1. Abordare complexă la toate etapele unei activități antreprenoriale: (i) inițierea afacerii, (ii) creșterea și consolidarea afacerii, (iii) inițierea operațiunilor de export și internaționalizarea afacerii.
2. Mentorat și asistență practică atât la organizarea afacerii, cât și în relațiile cu statul.
3. Platforme de socializare și schimb de experiențe, recunoaștere a rezultatelor și succesului, cum ar fi Forumul Femeilor de Afaceri.
4. Includerea în programele de instruire a tehnicilor ce contribuie la creșterea confidenței, în particular prin exemple de succes ale femeilor aflate la etapa inițială în situații similare.
5. Combinarea asistenței tehnice și educaționale cu asistență financiară: one stop-shop. Este critic în mod particular pentru femeile-antreprenoare începătoare și businessul artizanal.
6. Focusarea pe necesitățile și prioritățile comunicate de beneficiarele programelor.

Un set de instrumente practice structurat și bazat pe experiența organizației pentru succesul programelor de suport economic a fost oferit de către EBA (Asociația Businessului European).

Setul de instrumente de suport economic al Asociației Businessului European:

1. Mentorat pe aspecte de business development. deprinderi și tehnici practice pentru a purta negocieri cu banca, înțelegerea practică a produselor bancare, instruirii oferite de finansiști pentru non-finansiști. Curs pentru a fi director de organizație. Este critică identificarea și selectarea a 4-5 subiecte cruciale pentru dezvoltarea afacerilor și de asigurat mentorat. Printre acestea ar putea fi: digitalizarea, organizarea

- finanțelor, dezvoltarea tehnologică și instituțională. Pentru creșterea succesului este bine ca grupurile de mentorat să nu fie mari, preferabil grupate pe sectoare pentru a crește aplicabilitatea practică.
2. Vizite ale femeilor antreprenoare la companii mari din sectorul de operare. Vizite la liderii din piață. Este critic să observe și să învețe în baza unei afaceri performante funcționale în mediul național. Learning from peers – este una din tehnicile cu eficiență înaltă.
 3. Asistarea femeilor să aplice la programe internaționale. Este foarte utilă instruirea și asistența la scrierea aplicațiilor. Seminarele de acest gen au obținut un feed-back foarte bun.
 4. Suport financiar – în mod particular în consecința pandemiei Covid-19, dar și a accesului cronic dificil al micilor întreprinzători la servicii financiar-bancare. Combinarea asistenței tehnice cu asistență financiară, asigură un randament sporit al programelor și transformarea competențelor în creștere economică.

Necesitățile femeilor de afaceri

În cadrul focus grupului au fost menționate ca fiind cele mai importante dificultăți pentru femeile antreprenoare cu care se confruntă:

1. Piața Moldovei mică, puterea de cumpărare redusă a clienților.
2. Loializarea clienților și tehnicile de operare cu clienții în diferite situații, în mod particular cu clienții dificili.
3. Birocrația autorităților de stat, relațiile cu autoritățile de stat, modalitățile și tehnicile de lucru cu organele de control.
4. Lipsa personalului calificat.
5. Accesul limitat la finanțare, bancabilitatea redusă a beneficiarelor.
6. Pe parcursul anului 2020, pandemia și consecințele ei au devenit problema numărul 1 a beneficiarelor.

În ceea ce privește programele de susținere a femeilor antreprenoare au fost exprimate următoarele aspecte care ar îmbunătăți calitatea programelor:

1. Ar fi necesare instrumente de comunicare a proiectelor disponibile grupate pe necesitățile antreprenorilor, astfel încât să fie ușor accesată informația relevantă pentru necesitățile curente ale beneficiarelor. Informațiile actualmente sunt răzlețe, iar de multe ori beneficiarele află despre careva proiecte după ce termenul de aplicare a expirat.
2. Ar fi binevenită implicarea primăriilor în susținerea micului business, dar și din perspectiva creării unor puncte de informare pentru afaceri privind oportunitățile, proiectele, relaționare de afaceri sau alte aspecte de informare
3. Ar fi binevenite simplificarea procedurilor, astfel încât să nu fie necesară angajarea de consultanți pentru ca să faciliteze pregătească dosarele de aplicație.
4. Raportarea lunară fizică (în cazul ODIMM) ar fi bine să fie substituită cu raportare electronică. Costurile de logistică și timpul consumat în mod particular pentru beneficiarii din regiunile îndepărtate reprezintă o povară neignorabilă.

Provocările implementatorilor

Pentru asistența femeilor pentru reprofilare și angajare în câmpul muncii o dificultate este sistemul de școli vocaționale cu curriculum educațional depășit și rigiditatea birocratică în ajustarea acestora. Astfel, în cazul în care programele de asistență finanțează și asigură suport pentru achiziționarea unei profesii, deprinderi sau pentru reprofilare, se confruntă cu o ofertă de cursuri din partea sistemului educațional secundar neactualizate, iar în unele situații lipsește posibilitatea pregătirii pe domenii de interes ale beneficiarilor și mediului de afaceri.

Lipsește o politică fiscală facilitară de susținere a întreprinderilor de către stat în primii ani de activitate. Condițiile de inițiere și rulare a unei afaceri mici sunt mai dificile ca în UE și țările din regiune, ceea ce complică misiunea de producere de noi antreprenori și dezvoltare a afacerilor. După indicele de competitivitate a Moldovei conform

raportului pentru 2019¹⁹, economia națională se poziționează pe locul 86 din 141. Astfel atât numărul doritorilor de a se lansa în afaceri, cât și rata de succes a afacerilor noi create suferi din cauza lipsei de suport regulator și efortul depus de programele de asistență este majorat pentru a asista femeile în inițierea afacerilor.

Lipsa instrumentelor financiare pentru start-upuri, microîntreprinderi și întreprinderi de familie, după cum și resursele limitate ale implementatorilor pentru asigurarea suportului financiar pentru inițierea afacerilor. Astfel programele de abilitare a femeilor focusate pe inițierea și dezvoltarea afacerilor trebuie să aibă resurse proprii (de cele mai multe ori limitate) pentru a ajuta femeile antreprenori sau parteneriate cu instituții capabile și gata să finanțeze antreprenoare la etapa inițială.

Lipsa infrastructurii adecvate reprezintă impediment atât pentru livrarea asistenței (au fost raportate cazuri când din lipsă de conectare la energie electrică nu a fost posibilă livrarea cursurilor on-line), cât și pentru eliberarea timpului femeii alocat treburilor casnice pentru a avea posibilitatea de a se implica în activitate economică. Acest factor este cu atât mai important în zona rurală unde există încă un procent mare de gospodării fără conexiune la rețea de aprovizionare cu apă, gaze naturale, fără de care timpul dedicat activităților casnice este amplificat semnificativ. Lipsa creșelor este alt factor, confirmat și de statistică care determină mamele dispuse să se implice în activitatea economică să stea acasă. O problemă acută de implicare în activități economice este lipsa transportului adecvat sau la preț rezonabil, îngreunând angajarea în câmpul muncii în zone mai îndepărtate cu oportunități sporite. Subdezvoltarea zonei rurale și lipsa aproape cu desăvârșire a altor munci decât cele agricole, reprezintă o limitare semnificativă pentru programe de susținere a femeilor în realizarea unor obiective economice. Lipsa infrastructurii adecvate și lipsa echipamentelor pentru mecanizarea muncilor limitează accesul, dar și interesul femeilor pentru participare în activități agricole sau inițiere de afaceri în acest domeniu.

Evaluarea programelor de susținere și abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile

Grupurile țintă

Grupurile țintă spre care au fost direcționate programele de susținere și abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile în ultimii 5 ani sunt diverse, în dependență de program, și cuprind: (i) fete din mediul rural, (ii) fete din familii vulnerabile (cu venituri sub minimumul coșului de consum), (iii) absolvente ale școlilor internat (orfane social) (iv) fete din familii cu mulți copii, (v) fete, mamele cărora sunt în detenție, (vi) fete și femei victime ale violenței în familie, (vii) fete și femei cu dizabilități, (viii) fete și femei de etnie romă, (ix) mame singure, (x) femei din penitenciar, (xi) mame cu copii cu dizabilități etc.

Scopul și obiectivele programelor

Programele de sprijin și capacitate economică a fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile își propun crearea oportunităților și oferirea sprijinului pentru ca acestea să depășească dificultățile cu care se confruntă și să devină independente din punct de vedere economic. Spre exemplu: victimele violenței în familie pot combate violența prin obținerea independenței economice față de partenerul de viață abuziv. Dependență economică le determină să nu întreprindă măsuri ca să iasă din cercul vicios al violenței, fapt care se explică și prin neraportarea violenței din partea victimei. Astfel, prevenirea și combaterea violenței în familie poate fi realizată și prin acțiuni ce țin de integrarea fetelor și femeilor pe piața forței de muncă, deschiderea unor mici afaceri care vor determina creșterea veniturilor deținute de femei și, respectiv, independența economică a acestora.

Totodată, atragem atenția că *Strategia națională privind ocuparea forței de muncă pentru anii 2017-2021*²⁰ și-a propus crearea oportunităților egale pentru femei și bărbați pe piața forței de muncă, precum și creșterea incluziunii grupurilor vulnerabile pe piața forței de muncă pentru a reduce sărăcia și excluziunea socială și a

¹⁹ http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

²⁰ Hotărârea Guvernului nr. 1473 din 30.12.2016.

asigura creșterea calității vieții. Astfel, Strategia include direcția de acțiune 2.1.4 care prevede asigurarea accesului grupurilor vulnerabile la educație și formare profesională și direcția 3.2.2. ce presupune diversificarea serviciilor și extinderea pachetelor personalizate de ocupare pentru grupurile vulnerabile. Subliniem însă că grupurile vulnerabile expuse cel mai des riscului de sărăcie și excluziune conform Strategiei nominalizate sunt: pensionarii, gospodăriile formate din cinci și mai multe persoane, familiile cu mai mulți copii, persoanele cu dizabilități. Femeile victime ale violenței nu sunt menționate în calitate de persoane vulnerabile.

Abordări/strategii utilizate

Implementatorii utilizează diferite strategii/abordări în susținerea și abilitarea economică a femeilor din grupurile vulnerabile. Aceste strategii se bazează cel mai frecvent pe experiența acumulată în implementarea unor astfel de programe, dar și pe diferite metode și tehnici de discuții, cercetare a grupurilor vulnerabile care să îi ajute să dezvolte abordarea „*de jos în sus/grass-roots*”. Actualmente, programele se orientează spre susținerea și abilitarea economică a femeilor în diferite sectoare ale economiei naționale: IT, agricultură, servicii.

În cadrul programului GirlsGoIT s-au utilizat următorii pași pentru a asigura succesul:

1. Informarea fetelor despre domeniul IT: părțile tari ale acestui sector (creșterea numărului locurilor de muncă, salariile avantajoase, necesitățile pieței muncii, flexibilitatea programului de muncă etc.).
2. Asigurarea accesului la program din punct de vedere geografic sau logistic. Un accent foarte mare s-a pus pe crearea unei rețele a programului în mai multe regiuni din Moldova. Actualmente programul a ajuns în peste 20 de localități (sate, orașe, centre raionale). În aceste localități există echipe de fete care coordonează programul la nivel local – „*ambasadoare GirlsGoIT*” care organizează evenimentele de informare și promovare a oportunităților, cele de educație în domeniul IT la nivel local.
3. Oferirea posibilității de a beneficia de instruirii inițiale (dezvoltare web în mod special) care să le arate că domeniul nu este complicat și că fetele, de asemenea, pot reuși. Crearea de oportunități pentru fete care să se dedice studiilor și carierei: „*vrem ca fetele să testeze acest sector, să înțeleagă dacă este sau nu pentru ele. Și dacă este pentru ele, să decidă să urmeze studii în domeniul IT și să se angajeze ulterior în IT*” (IIA_3).
4. Instruirii complexe, minim la 25 de ore de instruire, detaliate și concrete prin oferirea certificatelor la finisarea cursului. Certificatele sunt recunoscute pe piața forței de muncă din Republica Moldova.
5. Colaborarea cu companiile private de IT din Moldova care oferă oportunități de stagii de practică pentru participantele la program, dar și de angajare.
6. Realizarea unor cercetări etnografice, axate pe cunoașterea motivației pentru sectorul Știință, Tehnologie, Inginerie și Matematică, a experienței celor care au finisat programul și au atins rezultate ulterioare pentru a cunoaște impactul programului care să servească la o mai bună planificare a activităților viitoare în baza dovezilor acumulate.²¹

Subliniem că pe lângă instruirea în domeniul IT, programul GirlsGoIT oferă tinerelor și sesiuni de dezvoltare personală pentru a le spori simțul responsabilității față de propria lor persoană și comunitatea GirlsGoIT din care fac parte. Astfel, programul urmărește continuu parcursul beneficiarelor – „*participanta la program decide ulterior să facă studii în IT, apoi ea dorește să fie trainer sau mentor în program*” (IIA_3). Drept urmare, din 2015 până în prezent aproximativ 500 de fete au beneficiat de cursuri profesionale și aproximativ 30 la sută dintre acestea au decis să urmeze o carieră în IT, continuând studiile la colegiu sau universitate în acest domeniu.

Implementatorul programului - ONG „TEKEDU” este în permanentă identificare a modalităților de a ajunge la diferite categorii de fete vulnerabile. Pe parcursul celor 5 ani de implementare a programului, ei au oferit instruirii în acest domeniu la fetele de etnie romă, la fetele cu dizabilități locomotorii, iar aproximativ jumătate din beneficiarele programului sunt fete din mediul rural.

²¹ <https://moldova.unwomen.org/ro/noutati-si-evenimente/noutati/2020/08/barierele-fetelor-si-femeilor-in-stem-si-it>

Experiența UN Women Moldova de implicare a fetelor și femeilor române în programe de susținere și abilitare economică, inclusiv programul GirlsGoIT, stabilește necesitatea colaborării și diversificării modalităților de informare cu: (i) organizațiile române; (ii) structuri teritoriale de asistență socială; (iii) mediatorii comunitari care sunt lideri de opinie în localitățile cu populație română.

UNDP Moldova, în 15 ani de implementare a diferitor proiecte pe dimensiunea de grupuri vulnerabile, inclusiv femei, deține o bogată experiență și diferite strategii de activitate. Reprezentantul UNDP Moldova a menționat că abilitarea economică a femeilor din grupurile vulnerabile nu este întotdeauna o cerință a donatorului. Spre exemplu, în cadrul proiectului implementat în unitatea administrativ-teritorială Găgăuzia „Combaterea violenței împotriva femeilor în Republica Moldova: explorând și învățând din soluțiile locale”, aceasta a fost o necesitate resimțită de implementatori „noi știm problemele și am gestionat lucrurile în așa fel încât să facem loc și pentru aceste activități. Nu a fost o activitate planificată din start” (IIA_1).

În proiectele UNDP Moldova, orientate spre integrarea tinerilor absolvenți ai instituțiilor rezidențiale și ai altor categorii de tineri vulnerabili în societate, activitățile presupuneau crearea serviciilor de formare și integrare profesională prin intermediul organizațiilor societății civile de la nivel local și au cuprins următorii pași:

- (i) Identificarea prin intermediul echipei mobile a tinerilor vulnerabili sau a păturilor vulnerabile în discuțiile cu primarii și cu membrii comunității: medici, asistenți sociali, profesori din școlile acelor localități.
- (ii) Lucru individual care presupunea orientarea profesională și alegerea unui curs de pregătire profesională gratuit. Orientarea profesională se realiza în parteneriat cu ANOFM și structurile teritoriale ale acesteia.
- (iii) Suport în angajare după finalizarea cursului prin intermediul specialiștilor și oferirea unei burse pe parcursul primelor trei luni de muncă pentru a susține în prima perioadă de angajare pe piața forței de muncă.

Acest model a fost testat și este utilizat în continuare de ONG „DEMOS” din Edineț.

În proiectele focusate pe crearea locurilor de muncă cu ajutorul oamenilor de afaceri pentru victimele violenței în familie, victimele traficului de ființe umane, tinerii din școlile internat, absolvenții școlilor internat, s-au utilizat două modalități:

- (i) Crearea locurilor de muncă de către oamenii de afaceri prin anunțarea unui concurs de planuri de afaceri pentru antreprenorii care voiau să-și lărgesc activitatea economică și să creeze noi locuri de muncă. Antreprenorii beneficiau de un anumit grant cu condiția că să angajeze persoane din categoriile vulnerabile care constituiau grupul țintă al proiectului;
- (ii) Parteneriat dintre organizațiile societății civile și oamenii de afaceri pentru a susține femeile și tinerii din grupurile vulnerabile în procesul de angajare în câmpul muncii.

O nouă abordare - dezvoltarea propriei afaceri, propriului plan de afaceri de către femeile din grupurile vulnerabile sau „scoaterea afacerii de la negru, să-i dea un aspect legal, în situațiile când business-ul nu este legalizat” (IIA_1). Alegerea participantelor s-a realizat în baza unui concurs cu mai multe componente: instruire, scrierea unui plan de afaceri, etc. În total au aplicat pentru cursuri de instruire 20 de persoane, au finalizat cursurile - 14 persoane. Din 14 persoane, 12 au aplicat la concursul planurilor de afaceri și 10 au primit finanțare care presupune achiziționarea utilajului solicitat pentru dezvoltarea afacerii.

Evaluările programelor au arătat că abordările utilizate au dat rezultate, iar pe parcurs UNDP Moldova le-a completat cu noi elemente. Spre exemplu, ei au constatat că integrarea victimelor traficului de ființe umane, dar și a victimelor violenței în familie nu e eficientă fără componenta economică, fără integrarea pe piața muncii sau fără posibilitatea să-și dezvolte o afacere cu toate că foarte puține persoane din grupurile vulnerabile au dorință, cunoștințe și capacitate de a dezvolta o afacere proprie.

Abordarea ADA în crearea oportunităților pentru categoriile vulnerabile este una holistică și cuprinde o colaborare strânsă cu instituțiile de învățământ, dar și elemente importante în susținerea și abilitarea economică a grupurilor vulnerabile: (i) capacitatea emoțională – ore de dezvoltare personală și de psihologie; (ii) orientare vocațională care cuprinde cursuri profesionale; (iii) oferirea unor granturi în bază de concurs (de la 2000 la 10 000 euro) în dependență de idei.

Deși este o organizație internațională nouă pe piața din Republica Moldova, Open Gate International Moldova a reușit să-și dezvolte un plan de activitate și să identifice domeniile de activitate în scopul susținerii diferitor categorii de tineri și fete/femei vulnerabile (serviciile de culinărie și patiserie, serviciile de înfrumusețare). Direcțiile de activitate au fost identificate în baza unor studii, discuții cu angajatorii care au menționat că cursurile profesionale nu corespund așteptărilor angajatorilor. Modelul de intervenție: (i) instruirea profesională; (ii) dezvoltarea abilităților de viață (disciplină, stima de sine, cum să lucreze în echipă etc.) – 18 lecții pentru a crește posibilitățile de angajare; (iii) suport în angajarea în câmpul muncii.

Factorii de succes

Evaluarea programelor de capacitate și abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile atestă că acestea trebuie să cuprindă câteva elemente-cheie:

- (i) **accentul pus pe necesitățile femeilor** în baza evaluării ex-ante a situației, a unor studii pentru a înțelege problemele;
- (ii) **parteneriatul** cu diferite instituții de învățământ, OSC specializate în lucrul cu grupurile vulnerabile, ANOFM și structurile teritoriale, dar și angajatori;
- (iii) **abordarea multidisciplinară** pentru abilitarea femeilor din grupurile vulnerabile – investițiile în dezvoltarea personală și a unor abilități de viață, orientare și pregătire profesională, suport în angajare în câmpul muncii, oferirea unor granturi pentru dezvoltarea afacerilor.

În cazul implementării unor proiecte la nivel de comunitate, comunicarea eficientă cu autoritățile publice locale constituie un element esențial al succesului. Experiența practică a UNDP Moldova demonstrează necesitatea creării unui parteneriat cu APL și implicarea membrilor comunității în discuții în cazul programelor de abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile la nivel de comunitate – *„le-am explicat ce vor obține ei după ce vom implementa proiectul și am discutat cum văd ei modalitățile de stopare a violenței în viața comunității. Și atunci când le dai perspectiva aceasta să-și îmbunătățească ei viața cu modalitățile care le găsesc ei, lucrurile merg”* (IIA_1). În cazul unor proiecte de acest gen, problema se include în Strategia de Dezvoltare socioeconomică a localității sau în Planul de acțiuni în rezultatul discuțiilor și audierilor publice cu persoane din grupuri vulnerabile, mame tinere cu mulți copii sau familii tinere cu mulți copii, familii vârstnice, persoane cu dizabilități, oameni de afaceri, reprezentanți ai tuturor păturilor sociale din comunitate.

Prezentarea unor istorii de succes de către persoanele din grupul-țintă ajută la înțelegerea provocărilor care urmează, la creșterea activismului, a responsabilității persoanelor – *„din feedbackurile participantelor la GirlsGoIT am aflat că pe ele le-au inspirat și motivant istoriile reale, lucrurile și provocările împărtășite de fete despre probleme de familie, faptul că părinții nu credeau că ele o să studieze IT”* (IIA_3).

Un element esențial al succesului unor astfel de programe ține de capacitatea de a motiva femeile din grupurile vulnerabile – *„am pierdut mulți beneficiari, pentru că nu am lucrat la motivarea lor”* (IIA_1). Respectiv, implementatorii trebuie să stimuleze motivația și să țină cont de gradul de școlarizare al fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile. Armonizarea motivației cu gradul de școlarizare va determina o rată mai mare a succesului.

Nu pot fi neglijate următoarele aspecte în dezvoltarea unor programe pentru fetele și femeile din grupurile vulnerabile: (i) asigurarea accesului la program cât mai aproape de mediul de trai; (ii) planificarea unor resurse financiare pentru deplasarea acestora – *„nu au posibilitatea să acopere financiar cheltuielile de deplasare”* (IIA_2); (iii) oferirea unor burse pentru studii; (iv) acțiuni de promovare a încrederii în sine – *„un pic de empowerment și ele pot să răstoarne munții”* (IIA_2); *„banii sunt importanți, dar importante sunt și cunoștințele pe care ele le primesc”* (IIA_6).

Pentru a asigura un impact mai mare al unor astfel de programe în viitor, trebuie acordată atenție și acțiunilor de mediatizare a cazurilor reale care inspiră și de promovare a istoriilor de succes care să devină modele de urmat pentru fete și femei: organizarea de evenimente la care să fie invitate, mai multă informație pe rețele de socializare. De asemenea, s-a menționat necesitatea promovării experienței pozitive de implementare pe dimensiunea dată în Moldova cu autoritățile publice locale și centrale, organizații naționale și internaționale în scopul identificării unor abordări eficiente, pentru a nu dubla eforturile și a suprapune activitățile – *„nu e o abundență de fonduri pe dimensiunea dată și trebuie gestionate responsabil pentru ca mai multă lume să aibă acces”* (IIA_1).

Exemple de succes

În cadrul acestui studiu de evaluare vom prezenta 2 cazuri de succes privind asistența fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile, punând accentul, în mod deosebit pe particularitățile asistenței oferite în procesul de abilitare economică.

Studiu de caz 1. Adolescență cu dizabilități, victimă a violenței în familie

Adolescenta împreună cu mama, fiind victime ale violenței în familie, au apelat la o organizație neguvernamentală pentru a beneficia de consultanță și asistență specializată pentru victimele violenței în familie. Organizația neguvernamentală a alcătuit împreună cu adolescenta un Plan individualizat de asistență și a inclus-o într-un program de abilitare economică pe care-l implementa la acel moment. Asistența acordată a fost multilaterală și axată pe nevoile acesteia: (i) consiliere și asistență psihologică pentru creșterea încrederii în sine, care a fost distrusă de tată care afirma continuu că o persoană cu dizabilități *„nu trebuie nimănui, nu merită să continue studiile, locul ei fiind în gospodărie”* (IIA_2_B); (ii) includerea în activitățile creative ale grupului de auto-suport pentru victimele violenței în familie; (iii) suport financiar axat pe necesitățile adolescente (achitarea contractului de studii la colegiu pe parcursul a 3 ani, procurarea unui laptop necesar în procesul de studii, procurarea unui palton - *„era primul palton procurat la vârsta adolescenței”*).

Asistența psihologică și financiară acordată pe parcursul a 3 ani a schimbat multe lucruri în viața adolescentei: i-a crescut încrederea în sine, i-a permis să devină creativă și să devină optimistă, să se angajeze după absolvirea studiilor, să se implice în activități de voluntariat, iar în final să deschidă și o mică afacere. Cea mai mare schimbare s-a produs atunci când adolescenta a realizat *„eu pot să am încredere în mine, eu pot să am un scop ca și ceilalți adolescenți, eu pot organiza evenimente... iar acum eu pot să ajut alte persoane și să împărtășesc experiența mea”* (IIA_2_B).

Studiu de caz 2. Femeie, victimă a violenței în familie cu 2 copii mici

Beneficiara programului a apelat la o organizație neguvernamentală pentru a beneficia de consultanță și asistență specializată pentru victimele violenței în familie. Intervenția de suport și asistență a fost una complexă, cuprinzând câteva etape: (i) recuperare, (ii) asistență juridică, asistență psihologică pentru ea și cei 2 copii, inclusiv includerea în activitățile creative ale grupului de auto-suport pentru victimele violenței în familie, (iii) informare și direcționare la un program de instruire în domeniul financiar cu componentă de grant.

Femeia susține că succesul pe care-l are în prezent în afaceri se datorează *„încrederii în sine, depășirii fricii, convingerii că pot întreține singură copiii... Un rol deosebit au avut activitățile de dezvoltare a creativității la care am participat. Acestea m-au ajutat în procesul de reabilitare prin găsirea liniștii sufletești, dar, de asemenea, m-au motivat să merg înainte”* (IIA_1_B).

Actualmente femeia deține o afacere prosperă. A beneficiat și de finanțare și în cadrul programului "Femei în afaceri" a ODIMM. A obținut și medaliile de aur pentru performanța obținută în dezvoltarea afacerii și își dorește să extindă afacerea în plan internațional.

Implementatorii argumentează necesitatea unei abordări complexe, cu multiple elemente de care trebuie să se țină cont în acordarea suportului pentru abilitarea economică a fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile. Lipsa unui element poate determina insuccesul. Practicile la care trebuie de atras atenția cuprind:

- (i) Utilizarea abordării „de jos în sus/grass-roots”. Programele trebuie să țină cont de necesitățile și particularitățile specifice ale fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile.
- (ii) Necesitatea asistării psihologice, cultivarea încrederii în forțele proprii și creării unui mediu motivațional. *„Din 300 de absolvenți ai școlilor profesionale, instruiți, doar 3 au aplicat la concursul de granturi în anul 2020 din cauza că a lipsit încurajarea, asistarea psihologică care nu au putut fi realizate în perioada pandemiei COVID-19” (IIA_4).*
- (iii) Comunicarea eficientă și asigurarea instruirii necesare. *„O femeie de afaceri a încercat să susțină o persoană cu dizabilități - a cumpărat echipament. Femeia cu dizabilități a fost gata să producă dulciuri, nu însă și să le vândă. Ca rezultat - o dezamăgire reciprocă” (FGD_1_B).*
- (iv) Cunoașterea/înțelegerea particularităților specifice ale grupului de fete și femei vulnerabile și stabilirea unor obiective realiste. *„Nu poți să ajuți cu forța pe cineva, poți să-i iei cu forța, dar cu siguranță nu poți să-i dai. Din momentul în care vrem să integrăm pe cineva... dacă pui asta un scop în sine, cu orice preț să o faci, asta nu neapărat este natural...” (IIA_3).*
- (v) Abordare diferențiată în dependență de evoluția situației. La primă etapă se oferă asistența psihologică și fetele/femeile câpătă încredere în ele, beneficiază de un minim de pregătire profesională sau deschid o activitatea aducătoare de venit. La a doua etapă trebuie create condițiile pentru comunicare și schimb de experiență cu fete care au succese în cariera profesională, cu femei de afaceri de succes - *„ieșirea din zona de confort prin crearea unor grupuri mixte, nu segregate unde persoanele se victimizează” (IIA_4).*

Provocările implementatorilor

Principala provocare menționată de implementatori ține de lipsa resurselor financiare pentru continuarea programelor. Managerul programului GirlsGoIT a evidențiat că deși programul este unul de succes, ei nu au finanțatori/donatori pentru 2-3 ani – *„marea noastră provocare este că eforturile noastre de colectare de fonduri sunt în fiecare an. Noi până acum nu am avut un finanțator care să-și ia un angajament mai mult de un an” (IIA_3).* De aceea ei sunt în permanentă identificare a resurselor financiare și diversifică platforma de parteneri.

O altă provocare ține de faptul că lucrurile în domeniul dat nu pot fi schimbate brusc, într-un singur an. Acțiunile trebuie întreprinse gradual și procesul durează în timp. De aceea sunt necesare acțiuni continue.

Cei care au implementat programe de abilitare educațională și sprijin economic pentru fetele române, au menționat că crearea încrederii cu familia acestora este foarte greu de cultivat și durează *„familia este cea care ia decizii și această provocare noi o rezolvăm continuu implicând părinții în program. Avem un eveniment dedicat părinților, un eveniment la care noi invităm părinții ca să povestim despre program” (IIA_3).* De asemenea, implementatorul realizează filmulețe video cu părinții, publică articole, istorii, astfel încât sensibilizarea să fie și de la părinte la părinte.

Provocările femeilor din grupurile vulnerabile în procesul de abilitare economică

Provocările fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile din Republica Moldova trebuie împărțite în câteva categorii:

- (i) Prejudecăți și stereotipuri ce țin de rolul femeii în societate, profesiile pe care femeile trebuie să le urmeze, inclusiv, posibilitatea deschiderii și managementului unei afaceri de succes.
- (ii) Lipsa încrederii în forțele proprii, lipsa unei rețele de susținere, respectiv, necesitatea încurajării, împuternicirii, susținerii, creșterii stimei de sine. Dacă lipsește componenta de dezvoltare emoțională, atunci fetele și femeile *„lasă mâinile în jos”* și abandonează instruirile pentru că le este frică că nu vor putea îndeplini așteptările.

- (iii) Lipsa unor cunoștințe elementare. Interviewații au menționat că în jur de 30 % din fetele și femeile din grupurile vulnerabile au un nivel redus de educație - „*nu cunosc lucruri simple de matematică, scris și le este rușine*” (IIA_6).
- (iv) Lipsa unor servicii de orientare profesională și a posibilității de obținere a unor abilități profesionale din diverse motive (lipsa resurselor financiare, prezența copiilor mici și lipsa serviciilor de educație timpurie etc.).
- (v) Lipsa capitalului inițial pentru inițierea unei afaceri aducătoare de venit.

Impactul pandemiei COVID-19 asupra femeilor, inclusiv din grupuri vulnerabile și a programelor de suport

Pandemia COVID-19 și măsurile adoptate de către autorități pentru minimizarea răspândirii virusului au determinat schimbări semnificative în relațiile social-economice. Acestea au avut impact direct asupra familiilor, în special cele cu copii, în mod particular asupra femeilor. Programele de susținere a femeilor, inclusiv a femeilor vulnerabile, de asemenea, au trebuit să se adapteze noilor realități, în special pe domeniul comunicării și organizării cursurilor de instruire. Experiența împărtășită de respondenți este sumarizată în subcapitolele de mai jos.

Impactul pandemiei COVID-19 asupra femeilor

În perioada stării de urgență și stării de urgență în sănătate publică, instituite din cauza pandemiei COVID-19, multe femei au devenit mai vulnerabile atât din punct de vedere economic, cât și social. Pandemia a constituit o provocare pentru toate categoriile de femei, inclusiv din grupurile vulnerabile și a agravat inegalitățile în divizarea responsabilităților de îngrijire. Sistarea activității instituțiilor de învățământ a determinat o suprasolicitare a părinților, în mod special a femeilor. Datele studiilor despre impactul pandemiei COVID-19 asupra rolurilor de gen indică că femeile au dedicat mai multe ore lecțiilor cu copiii; și-au asumat munca cea mai solicitantă în gospodărie; au fost mult mai implicate în activități de curățenie, îngrijire a familiei sau copiilor, pregătire a meselor etc.²² În această perioadă, la majoritatea femeilor s-au redus veniturile pe care le aveau până la pandemie - fie că era vorba de reduceri din salariu, concediu din cont propriu sau șomaj tehnic, fie de renunțarea benevolă la serviciu pentru a putea avea grijă de copii. Închiderea grădinițelor, școala online, interdicțiile de a ieși la terenuri de joacă - toate acestea au condus la creșterea presiunii pe umerii femeilor. Pe lângă provocările de ordin material - telefoane sau calculatoare cu conectare la Internet - ele trebuiau să se autoinstruiască din mers pentru a fi de ajutor copiilor, dar și să asigure climatul psihologic echilibrat în casă.

Impactul pandemiei COVID-19 asupra femeilor din grupurile vulnerabile

Studiile de evaluare rapidă a impactului pandemiei asupra victimelor violenței în familie atestă că acestea s-au pomenit față-în față cu agresorii lor 24/7, având nevoie de susținere și ajutor. Comparativ cu perioada similară a anului 2019, în anul 2020, rata violenței în familie a crescut cu 2,4%, indică Inspectoratul General al Poliției²³. În același timp, datele organizațiilor neguvernamentale care prestează servicii acestei categorii, atestă că creșterea apelurilor telefonice primite de la victimele violenței în familie a fost mult mai mare. De exemplu, la Telefonul de Încredere pentru Femei și Fete, izolarea impusă de pandemia COVID-19, inițial a redus drastic șansele femeilor de a comunica și a cere ajutor, iar pe măsura prelungirii perioadei de izolare, apelurile au crescut cu 30%²⁴.

Astfel, în cazul femeilor care locuiau împreună cu agresorul, frica de instabilitatea financiară le-a făcut și mai dependente de acesta. Unele au mărturisit chiar că făceau tot posibilul să „nu-l supere pe agresor”, pentru a menține liniștea în casă și a avea un loc de trai și o sursă de venit din care să poată hrăni copiii. Totodată, în condițiile în care veniturile pe care le aveau până la pandemie erau suficiente doar pentru acoperirea nevoilor curente, fără vreo șansă de a face și economii, multe femei s-au pomenit în situația că nu aveau cu ce cumpăra produse alimentare, de igienă, nemaivorbind de cheltuieli pe telefonie mobilă, Internet, servicii absolut obligatorii pentru școala online a copilului, dar și măști sau dezinfectanți.²⁵

²² Analiza impactului COVID-19 asupra rolurilor de gen. UN Women Moldova. Chișinău, 2020

<https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20moldova/attachments/publications/2020/un%20woman%20ro%20030920%20changed.pdf?la=ro&vs=0>

²³ Evaluare rapidă. Nevoile femeilor afectate de violență în familie, violență în bază de gen și răspunsul sistemic la cazurile de violență în familie în contextul crizei COVID-19. UN Women Moldova. Chișinău, 2020

https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20moldova/attachments/publications/2020/raport_violenta_covid_0608_1.pdf?la=ro&vs=0

²⁴ http://lastrada.md/pic/uploaded/TIFF%20Factsheet_sem%201_2020.pdf

²⁵ Evaluare rapidă. Nevoile femeilor afectate de violență în familie, violență în bază de gen și răspunsul sistemic la cazurile de violență în familie în contextul crizei COVID-19. UN Women Moldova. Chișinău, 2020

Alte provocări pentru femeile afectate de violență în familie au cuprins: imposibilitatea de a beneficia de serviciile specializate ale centrelor de plasament; indisponibilitatea unor servicii medicale și teama de a apela sau solicita serviciul medical de urgență; accesul limitat la justiție. Astfel, în perioada dată, multe femei au preferat să se trateze acasă sau să se adreseze după ajutor la organizații unde beneficiaseră anterior de asistență medicală sau medicamente gratuite. Majoritatea specialistelor/știlor din cadrul organizațiilor membre ale Coaliției Naționale „Viața fără violență în familie” au indicat creșterea numărului beneficiarelor care au solicitat suport psihologic.²⁶

Studiul de evaluare a consecințelor pandemiei COVID-19 asupra femeilor de etnie romă atestă acutizarea inegalităților între femei și bărbați în ce privește divizarea responsabilităților de îngrijire. Distribuția sarcinilor casnice și de îngrijire a familiei a avut un caracter dezechilibrat și până la perioada crizei pandemice, însă o dată cu răspândirea acesteia, inegalitățile de îngrijire au crescut. Criza pandemică a accentuat inegalitățile în rândul populației de etnie romă în contextul ocupării pe piața muncii, femeile fiind preponderent mai defavorizate.²⁷ Cercetarea a evidențiat că efectele negative ale crizei pandemice au fost resimțite mai dur în special de femeile de etnie romă, acestea fiind cele care într-o proporție mai mare au rămas fără un loc de muncă sau au fost în concediu neplătit sau parțial plătit, fapt ce s-a răsfrânt direct și asupra diminuării veniturilor.

Impactul asupra implementării programelor de sprijin și abilitare economică, inclusiv a femeilor din grupurile vulnerabile

Implementarea programelor de sprijin și abilitare economică a femeilor, inclusiv din grupurile vulnerabile a fost afectată de pandemia COVID-19 prin restructurarea activităților, trecerea unor activități în mediul online, amânarea unor activități. Unele activități planificate nu s-au putut organiza: activitățile publice, festivaluri, dar și Tabără de vară pentru fete (ADA), iar altele s-au implementat cu întârziere. Astfel, au existat mai multe provocări, unele ale implementatorilor, altele ale fetelor și femeilor, inclusiv din grupurile vulnerabile.

Provocările de bază ale implementatorilor: (i) lipsa conținutului digital pentru organizarea instruirilor online, (ii) creșterea ratei de abandon a fetelor și femeilor care nu reușeau să participe la activități din cauza creșterii responsabilităților în familie, (iii) imposibilitatea de a oferi suport în angajare pentru că instituțiile, companiile și-au sistat activitatea în perioada pandemiei, (iv) inițierea afacerilor a devenit dificilă în condițiile de criză, (v) necesitatea sporită de acordare a suportului de protecție pentru grupurile vulnerabile, în cazul programelor focusate pe femeile din grupuri vulnerabile.

Implementatorii programelor de abilitare economică, inclusiv a grupurilor vulnerabile au menționat că instruirea online presupune multe elemente pentru care ei nu au fost gata: diversificare activităților de instruire, lipsa conținutului în formă digitală, metode de monitorizare, lipsa unor reguli pentru instruire. Învățământul online nu a permis crearea relațiilor interpersonale care sunt un aspect important al instruirii. De asemenea a fost mai dificil de realizat motivarea și stimularea persoanelor.

Printre provocările fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile menționăm: (i) lipsa calculatorului, (ii) lipsa conexiunii la Internet, (iii) lipsa cunoștințelor privind utilizarea calculatoarelor, dar și a instrumentele Zoom, Viber etc. Toate acestea, în final au afectat starea psihologică a beneficiarelor de programe.

Unii implementatori au identificat soluții alternative – au oferit boxe cu produse alimentare pentru ca beneficiarele programului să poată realiza activitățile practice ce țin de prepararea bucatelor la cursul de culinarie organizat online. Cu toate acestea nu a fost posibil de continuat instruirea pentru toate fetele și femeile din grupurile vulnerabile – „2 din 10 persoane au renunțat, o mamă cu 3 copii și o tânără care locuiește într-o casă fără condiții (nu are electricitate)” (IIA_6).

²⁶ Ibidem.

²⁷ Efectele crizei provocate de pandemia COVID-19 asupra populației de etnie romă din Republica Moldova. UN Women Moldova. Chișinău, 2020 <https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20moldova/attachments/publications/2020/roma%20population.pdf?la=ro&vs=1436>

Concluzii și recomandări

Concluzii generale

Proiectele focusate pe susținerea femeilor și, în mod special, a femeilor aflate în dificultate sau care au anumite necesități și obiective economice pe care nu le pot realiza de sine stătător sunt absolut necesare. În condițiile de criză și agravare a situației economice, adaptarea proiectelor de susținere și ajutor la noile realități este imperativă.

Tipologia cea mai răspândită a proiectelor este combinarea instrumentelor educaționale (instruiri, mentorat, exemple practice etc.) cu instrumente de finanțare pentru femeile care trec cu succes etapa de pregătire și au bagajul de cunoștințe pentru valorificarea eficientă a resurselor alocate și transformarea acestora într-o sursă de venit permanentă. Anume aceste proiecte au demonstrat cele mai bune rezultate, acționând în calitate de one-stop shop sau proiectele care au fondat parteneriate durabile cu instituții financiare și au asigurat un proces simplificat de accesare a finanțărilor de către beneficiarele programelor.

În anul 2019, rata medie anuală de ocupare a bărbaților a constituit 44.2%, în comparație cu rata medie de ocupare a femeilor de 36,5%, decalajul de gen fiind generat de ponderea semnificativ mai mare a femeilor pensionare și de antrenarea în activitățile casnice. Un factor crucial identificat în schimbarea semnificativă a antrenării femeilor în activitatea economică este apariția copiilor în familie. Astfel ponderea mai înaltă de angajare a femeilor cu vârsta 24-49 ani în câmpul muncii fără copii (+10 puncte procentuale față de bărbați) se transformă într-o reducere drastică sub cote de angajare a bărbaților după nașterea copiilor pe perioada cuprinsă între 0-6 ani ale copiilor. În zona urbană indicatorul de angajare a femeilor cu copii de la 0-6 ani se înjumătățește. Adresarea acestui aspect și crearea condițiilor favorabile pentru familiile cu copiii și, în mod particular femeilor, ar putea schimba semnificativ cota de participare a femeilor în viața economică și elimina complet decalajul de gen, ar putea asigura reducerea pauzei în carieră și, respectiv, dezvoltarea profesională mai avansată cu rezultate economice superioare. Soluții vădite la această problemă nu sunt țintite și operate de către programele de asistență.

Politica fiscală susține cu mult mai puțin familiile cu copii și, în mod particular, gospodăriile cu un singur părinte cu copii. Povara fiscală pentru serviciile de muncă prestate în calitate de angajat de părinte singur cu 2 copii este de 30%. Iar pentru o persoană singură fără copii este de 31.2%, decalajul poverii fiscale fiind de doar 1.2 puncte procentuale.

Femeile antreprenoare nu au atestat dificultăți sau confruntări pe aspecte de gen în activitatea economică, contrar mediului vulnerabil, unde stereotipurile afectează și creează dificultăți în realizarea profesională și antreprenorială. Unii angajatori au stereotipuri și prejudecăți privind femeile, în general, și grupurile vulnerabile (persoane de etnie romă, persoane revenite din detenție, persoane cu HIV etc.), în particular, considerând că aceste grupuri de angajați le aduc probleme. Astfel, puțini angajatori sunt dispuși să ofere o șansă femeilor din grupurile vulnerabile.

Criza pandemică a înrăutățit semnificativ situația economică și a redus oportunitățile de antrenare în activitate economică a populației, inclusiv, a femeilor. Necesitatea programelor de abilitare economică, în aceste condiții, este mai pronunțată, din cauza riscului sporit de reducere a veniturilor, pierdere a locului de muncă și înrăutățire a calității vieții femeilor.

Concluzii privind programele de abilitare economică a femeilor

În Republica Moldova, programele de abilitare economică a femeilor sunt la etapa incipientă, venind în completarea programelor generale de abilitare profesională și economică de adaptare a populației la noile

paradigme economice, dar și pentru încurajarea implicării active în viața economică a femeilor. Programele de abilitare economică dedicate femeilor sunt orientate spre satisfacerea necesităților de competențe și abilități pe domeniile de interes profesional și antreprenorial al femeilor, asigurând o mai bună pliere pe aspectele de interes economic al femeilor și necesități de dezvoltare economico-profesionale.

Programele de asistență din Moldova nu acoperă pe deplin cele 4 sectoare de intervenție pentru facilitarea implicării femeii în activități economice identificate de studiile OCDE, în mod particular pe sectorul infrastructură și servicii publice, către care programele de asistență sunt focusate mai puțin. **Astfel, există oportunități neexplorate de asistență care ar putea aduce noi facilități femeilor și, respectiv, creșterea notabilă a acestora în activități economice generatoare de venituri.** Statistica de gen, de asemenea, demonstrează modificări cruciale privind implicarea în activități economice atunci când în familie apar copii. O abordare holistică pe toate cele 4 sectoare ar putea aduce un impact notabil la redresarea situației date.

În urma realizării interviurilor și evaluării programelor, pentru o abordare mai completă a femeilor beneficiare, programele trebuie să țină cont de următoarele aspecte:

1. Necesitățile femeilor în complex, necesitățile economice fiind doar una din acestea.
2. Informarea și oferirea informațiilor practice privind oportunitățile fiabile de implicare în activitatea economică, atât profesională, cât și antreprenorială, pliate pe realitățile obiective din Moldova.
3. Suport concludent și practic pentru femeile care, în baza informațiilor, instruirilor și consultărilor obținute, au selectat și decis calea de dezvoltare profesională sau antreprenorială și implicarea în activități economice. Mentoratul și asistența individuală ar trebui să însoțească cursurile mai teoretice.
4. Programele de asistență trebuie în primul rând să ajute femeia să ia decizii mai bine informate, inclusiv în conexiune cu alte aspecte ale vieții sociale pe lângă cele economice. Trebuie evitată abordarea de grup distinct sau special și combătut fenomenul de victimizare, care reduce semnificativ șansele de integrare în societate și participare activă în cariera profesională și/sau activitățile antreprenoriale.

Accesul redus la finanțare din Republica Moldova, în special pentru start-upuri, reprezintă una din provocările cheie ale programelor de abilitare economică. Astfel programele de abilitare economică se confruntă cu necesitatea înglobării în cadrul programelor a unor volume notabile de resurse pentru asigurarea finanțării inițiativelor antreprenoriale ale femeilor. În pofida atingerii unor recorduri minime a costului resurselor financiare, în 30 de ani de independență, dobânzile și costurile aferente creditării rămân în continuare o provocare notabilă pentru antreprenorii începători, după cum și cerințele privind "bancabilitatea" proiectelor investiționale.

Asistența în zonele rurale este mai dificilă datorită oportunităților economice reduse spre care ar putea fi direcționate femeile și costurile de logistică sporite, factori care s-au agravat în perioada de criză pandemică. Oportunitățile economice pentru femeile beneficiare din zonele rurale sunt extrem de limitate, astfel programele de abilitare economică au un spectru extrem de redus de opțiuni fiabile spre care ar putea direcționa beneficiarele. Acest lucru limitează semnificativ posibilitățile de realizarea de venituri adecvate pentru asigurare independenței economice a femeilor sau de realizare a aspirațiilor profesionale sau antreprenoriale ale beneficiarelor. O altă provocare este distanța și efortul și resursele mai mari necesare pentru asistarea beneficiarelor din sate.

Concluzii specifice programelor de abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile:

Numărul programelor de susținere și abilitare economică orientate spre femeile din grupurile vulnerabile este extrem de mic. Unele programe nu sunt orientate pe categoria de femei vulnerabile, dar persoane vulnerabile, implementatorii menționând că nu doresc să facă discriminare în bază de gen. Este mic și numărul agențiilor de dezvoltare și al instituțiilor care se orientează spre finanțarea și implementarea unor astfel de programe.

Programele de sprijin și capacitate economică a fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile își propun crearea oportunităților și oferirea sprijinului pentru ca acestea să depășească dificultățile cu care se confruntă și să devină independente din punct de vedere economic. Implementatorii utilizează diferite strategii/abordări în susținerea și abilitarea economică a femeilor din grupurile vulnerabile. Aceste strategii se bazează, cel mai

frecvent, pe experiența acumulată în implementarea unor astfel de programe, dar și pe diferite metode și tehnici de discuții, cercetare a grupurilor vulnerabile care să îi ajute să dezvolte abordarea „de jos în sus/grass-roots”.

Principalele provocări cu care se confruntă implementatorii unor programe de abilitare economică a femeilor din grupurile vulnerabile sunt lipsa resurselor financiare pentru continuarea unor astfel de programe și faptul că lucrurile în domeniul dat nu pot fi schimbate brusc, într-un singur an. Acțiunile trebuie întreprinse gradual, procesul durează în timp și sunt necesare acțiuni continue.

Provocările cu care se confruntă femeile din grupurile vulnerabile din Republica Moldova în abilitarea economică cuprind: (i) prejudecăți și stereotipuri ce țin de rolul femeii în societate, profesiile pe care femeile trebuie să le urmeze, inclusiv, posibilitatea deschiderii și managementului unei afaceri de succes; (ii) lipsa încrederii în forțele proprii, lipsa unei rețele de susținere, respectiv, necesitatea încurajării, împuternicirii, susținerii, creșterii stimei de sine; (iii) lipsa unor servicii de orientare profesională și a posibilității de obținere a unor abilități profesionale din diverse motive (lipsa resurselor financiare, prezența copiilor mici și lipsa serviciilor de educație timpuri etc.); (iv) lipsa capitalului inițial pentru inițierea unei afaceri etc.

În baza celor menționate, mai jos sunt prezentate recomandări corelate cu concluziile generale și particulare ale studiului pentru categorii de institute distincte.

Recomandări pentru agențiile de dezvoltare și programe de asistență

- One-stop shop a demonstrat fiabilitate și rezultate sporite, un feedback pozitiv din partea beneficiarelor. Astfel, această abordare este recomandată spre utilizare.
- Cursurile de antreprenoriat organizate trebuie să fie combinate în mod obligatoriu cu mentorat practic pe domeniile de interes al antreprenorilor. Eficiența acestei abordări a fost confirmată de mai mulți implementatori.
- Pe lângă cursurile clasice de antreprenoriat și gestionare a întreprinderilor (management, contabilitate, marketing, finanțe etc) este necesar de inclus cursuri practice de negociere cu instituțiile financiar-bancare, regulile și comportamentul cu organele de control, raportare fiscală (preferabil specializată pe tipurile de întreprinderi și sectoare), curs practic de elaborare a aplicațiilor, digitalizarea întreprinderii, organizarea proceselor etc.
- În programele de antreprenoriat este necesar de inclus vizite la întreprinderi mari, lideri în piață.
- Asigurarea platformelor de socializare și relaționare de business atât între femei, dar și cu platformele generale de comunicare de afaceri.
- Pentru microîntreprinderi și start-up-uri este preferabil ca programele să combine instruirile cu cel puțin o asistență financiară minimă. La această etapă bancabilitatea afacerilor este apropiată de zero, încrederea este încă redusă, de aceea aplicarea principiului one-stop shop este unul preferat.
- Susținerea ONG-urilor care dezvoltă și promovează politici de optimizare a birocrăției pentru întreprinderile mici și de familie, pentru facilitarea accesului la servicii publice în zona rurală, necesare pentru micul antreprenoriat, simplificarea procedurilor de autorizare a afacerilor pentru care optează preponderent femeile.
- Este recomandată efectuarea unei cercetări statistice dedicată factorilor ce influențează reducerea timpului femeilor, disponibil pentru activitatea economică, în baza căruia ar putea fi elaborate politici și programe de optimizare a timpului dat.

Recomandări pentru programele destinate femeilor din grupuri vulnerabile:

- Dezvoltarea programelor de suport și abilitare economică pentru fetele și femeile din grupurile vulnerabile în conformitate cu necesitățile și capacitățile lor. Acestea trebuie să fie accesibile nu doar în municipiul Chișinău, dar și în celelalte unități administrativ-teritoriale.
- Programele de suport și abilitare economică pentru fetele și femeile din grupurile vulnerabile trebuie să conțină în mod obligatoriu pe lângă instruirea în domeniu profesional și instruirea pentru dezvoltarea emoțională și crearea unor abilități personale (creșterea încrederii în sine), inclusiv de viață

(responsabilitate, disciplină, lucru în echipă etc.). Componenta de grant trebuie să existe în astfel de programe, însă pornind de la ideea că mai puține femei din grupurile vulnerabile dețin capacități pentru deschiderea unor afaceri - *„femeile din grupurile vulnerabile mai mult accesează orientarea profesională și angajarea în câmpul muncii, 25 la sută se orientează mai mult pe deschiderea propriei afaceri”* (IIA_1). Nu în ultimul rând, subliniem necesitatea unor activități de învățare de la egal la egal, coaching și mentorat în astfel de programe.

- Programele pentru sprijinul și abilitarea economică a fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile trebuie să fie direcționate spre grupuri specifice (fete și femei victime a violenței în familie, fete și femei cu dizabilități, fete și femei de etnie romă, mame singure cu copii etc.).
- Programele de suport și abilitare economică pentru fetele și femeile din grupurile vulnerabile trebuie să orientate spre o perioadă mai mare de implementare (multi-aniuale) și trebuie să conțină mai multe costuri operaționale pentru a genera rezultate. *„Acest efort prin programe trebuie să se manifeste în continuu. Un program care durează 6 luni nu poate rezolva o problemă sau nu o poate diminua nici măcar un pic, poate doar comunica despre existența acestei probleme”* (IIA_3).
- Implementarea programelor de suport și abilitare economică a fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile trebuie realizată de instituții, organizații ale societății civile care au experiență în lucru cu categoriile dezavantajate – *„Dacă sunt victime ale violenței în familie, să fie ONG –urile care le reprezintă, persoanele cu dizabilități, ONG-urile care lucrează cu dâșii și se fac programe dedicate anume pentru grupurile acestea etc.”* (IIA_2).
- Dezvoltarea programelor pentru implicarea femeilor în afaceri în stimularea angajării fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile, inclusiv crearea locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități.
- Implicarea femeilor din grupurile vulnerabile în dezvoltarea programelor pentru ca acestea să fie axate pe necesitățile lor. *„În momentul în care un program își planifică anumite activități și setează anumite obiective, să fie întrebate mai întâi persoanele din grupul țintă. Ce își doresc? Ce necesități au? Cum ar trebui să arate programul astfel ca să răspundă necesităților lor”* (IIA_3).
- Evitarea abordărilor de grup distinct sau special, unde se poate manifesta fenomenul victimizării de grup și separarea în “noi-victime” și ceilalți. După reabilitarea psihologică și restabilirea încrederii femeilor vulnerabile este important de asigurat comunicarea cu alte categorii sociale și integrarea deplină în societate cu monitorizare și asistență suplimentară.
- Planificarea studiilor de evaluare a impactului programelor de suport și abilitare economică a fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile.

Recomandări pentru Guvern

- Pentru întreprinderile mici și microîntreprinderi de asigurat un cadru normativ simplificat de operare. În mod particular de elaborat capitol separat cu prevederi, taxe și obligațiuni de raportare simplificate comparativ cu businessul general. La fel de procedat și în cazul Codului muncii, cu eliminarea unei serii de obligațiuni de evidență și raportare necesare în cazul întreprinderilor mari.
- Deblocarea deschiderii de grădinițe private de tip familial. Eliminarea cerințelor sovietice pentru grădinițele private care sunt depășite semnificativ de timp și elaborarea unui set de cerințe simplificate pentru grădinițe de tip familial (până la 15-20 copii), grădinițe medii (până la 100 de copii) și mari. Cerințele trebuie să fie de așa natură ca să fie aplicabile și în zona rurală, în condițiile actuale și să permită organizarea privată a acestora.
- Majorarea facilităților fiscale pentru copii la întreținere. Cota de 20% din scutirea personală actuală este mult prea mică.
- Dezvoltarea în continuare a serviciilor ODIMM, optimizarea și adaptarea continuă a serviciilor agenției la necesitățile mediului de afaceri, inclusiv a femeilor. Simplificarea birocrăției, în mod particular în ceea ce privește transmiterea rapoartelor și prezentarea fizică obligatorie a documentelor confirmative. Pentru beneficiarii din raioanele îndepărtate aceasta reprezintă un consum mare de timp și cheltuieli logistice.
- Maximizarea accesului la serviciile publice în localitățile rurale, minimizarea necesității de deplasare în raion sau la Chișinău pentru obțineri de confirmări, certificări etc.

- Dezvoltarea capacităților angajaților ANOFM/Observatorului Pieții Muncii pentru analiza pieței muncii, prognoza pieții muncii care să fie reale, bazate pe necesitățile sectorului economic și reflectarea intereselor celor care își caută de lucru.
- Îmbunătățirea calității cursurilor profesionale oferite prin intermediul ANOFM ca să corespundă cerințelor de pe piața forței de muncă (oferirea materialelor, instrumentelor pentru cei din grupurile vulnerabile gratis), utilaj modern.

Recomandări pentru susținerea femeilor din grupurile vulnerabile:

- Includerea fetelor și femeilor din grupurile vulnerabile în programele și strategiile guvernamentale de susținere a angajării în câmpul muncii.
- Acordarea de scutiri de impozite pentru patroni pentru angajarea categoriilor vulnerabile în câmpul muncii: tineri fără experiență pentru o perioadă de cel puțin 2 ani, persoane cu dizabilități, persoane cu pauze de muncă mare, în particular mame care au stat cu copii acasă, alte categorii vulnerabile. O scutire adecvată ar fi eliminarea fondului social pentru persoanele din categoriile menționate angajate. Astfel de facilități ar putea stimula apariția afacerilor specializate pe integrarea categoriilor date în câmpul muncii.
- Dezvoltarea programelor de instruire și pregătire profesională pentru tinerii și tinerele care abandonează școala gimnazială
- Dezvoltarea programelor de granturi pentru tinerii din grupurile vulnerabile (inclusiv cu o anumită contribuție din partea agențiilor de dezvoltare (UN Women, UNDP, ILO, IOM).

Recomandări pentru sistemul de învățământ

- Introducerea orelor de ghidare în carieră și orientarea profesională de la treapta gimnazială (clasa a IX-a). Aceste activități să fie realizate de specialiști pregătiți pentru că părinții, cadrele didactice nu pot realiza aceste activități pentru că nu cunosc profesiile noi, oportunitățile existente, nu pot oferi suport în alegerea profesiei. Organizarea de vizite la întreprinderi de diferit profil.
- Restructurarea programelor, dar și a modalităților de predare în învățământul vocațional/profesional tehnic prin adaptarea acestora la cerințele contemporane.
- Promovarea învățământului dual și creșterea calității acestuia prin apropierea de agenții economici și necesitățile pieței muncii.
- Îmbunătățirea sistemului de achiziție a cursurilor profesionale și asigurarea transparenței acestuia. Sunt instituții private care nu pot aplica la procesul de achiziții publice.

Anexa 1 Ghid de interviu

All interviewees:

1. Women and business environment in Moldova: How would you assess the SME sector in Moldova and especially the conditions for women in business?
2. What are the most successful sectors for women entering business in Moldova? What are the factors of success?
3. From your experience what are the best solutions to incentivize women to start businesses?
4. From your experience, what incentives, actions or programmes remained without effect or reduced effect as support for women in business?
5. What are the key challenges / issues in business environment in general and for women from following perspectives:
 - a. regulatory, business environment;
 - b. access to financing;
 - c. fiscal, controlling state bodies;
 - d. access to knowledge, consultancy;
 - e. stereotypical attitudes towards women (list most frequent attitudes, if any)?
6. What are the key opportunities in Moldova for women starting a business? What would be your recommendations?
7. What are the bottle necks in starting a business by a woman?
8. From your perspective what are the priorities of Moldova to improve business start-ups and development by women?
9. What are the regulations, strategies and programmes that governs business environment for women?
10. Do you know any current policy changes that will help to support women in business and improve business environment?
11. What do you think about stimulating the economic capacity of women from vulnerable groups?

Programmes supporting women in business

12. What are the most successful experience in terms of policy changes and impact on SME business development, in particular for women in business?
13. What are the objectives for next years in terms of supporting women in business? Do you plan any new programmes in this area?
14. How much resources are allocated to programmes supporting women in business?
15. How many women beneficiaries have been helped by your programmes?
16. What minimum knowledge / skills is needed for women to start the business? In your opinion which training programmes, sources are best for women to prepare them to start a business?
17. What is your assessment of the knowledge/skills of women your programme supported?
18. How many programmes offered space for women to start a business, are there places for disadvantage women to train and start a business?
19. Did your programme have a particular focus on disadvantaged/vulnerable women? If yes, please answer question 19.
20. What programmes were successful for supporting disadvantaged/vulnerable women in business? What were key preconditions?
21. What suggestions do you have for the support of women in business (can offer recommendations in terms of short-, medium-, and long-term support)
 - a. Recommendations for the government:
 - b. Recommendations for education system
 - c. Recommendations for development agencies

Programmes supporting economic capacity of women from vulnerable groups

22. What are the goal/objectives for supporting economic capacity of women from vulnerable groups?
23. How do the programmes support economic capacity of vulnerable women?
24. What groups of vulnerable women are the programmes targeting? Why?
25. How much resources are allocated to programmes supporting economic capacity of women from vulnerable groups?
26. How many women beneficiaries have been helped by your programmes?
27. What are the challenges women from vulnerable groups face in their economic empowerment process?
28. What minimum knowledge / skills are needed for vulnerable women to be economically empowered?
29. Can you provide positive experiences/examples about economic empowerment of the vulnerable women in Moldova? What are the key factors for success?
30. But negative experiences? What are the usual impediments?
31. What actions do you consider necessary to take to streamline programs and national policies in order to make them better targeted to help women from the vulnerable groups to become economic empowered? (can offer recommendations in terms of short-, medium-, and long-term support)
 - a. Recommendations for the Government:
 - b. Recommendations for education system
 - c. Recommendations for development agencies
32. How do you see the connection between the women's economic empowerment programmes and the programmes intended for vulnerable women? What can be done to improve the connection?

Covid-19 and business environment

33. How Covid-19 impacted your activity and programme implementation?
34. What measures have you taken under the impact of pandemic?
35. How Covid-19 affected the business activity of women?
36. How do you think Covid-19 will reshape the business environment for women? What new challenges will impose to women in business or starting a business?
37. What changes do you think will help put on track the business environment after being affected by the pandemic?

Anexa 2 Lista intervievaților

Persoanele interviuate în procesul de realizare a evaluării – agenții de dezvoltare, instituții

Nr.	Codul	Instituția
1.	IIA_1	Reprezentant UNDP Moldova
2.	IIA_2	Reprezentante UN Women Moldova
3.	IIA_3	Reprezentant ONG TEKEDU, manager program GirlsGoIT
4.	IIA_4	Reprezentant ADA în Moldova
5.	IIA_5	Reprezentant BRD
6.	IIA_6	Reprezentant Open Gate International Moldova
7.	IIA_7	Reprezentant Organizația de Dezvoltare a Întreprinderilor Mici și Mijlocii (ODIMM)
8.	IIA_8	Reprezentant Asociația Businessului European (EBA)
9.	IIA_9	Reprezentant Prime Capital

Persoanele interviuate în procesul de realizare a evaluării – beneficiare ale programelor de suport și abilitare economică

Nr.	Codul	Categoria de grup vulnerabil
1.	IIA_1_B	Femeie divorțată cu 2 copii, victimă a violenței în familie
2.	IIA_2_B	Tânăra cu dizabilități, victimă a violenței în familie

Focus grup cu beneficiare ale programelor de abilitare economică:

Nr.	Codul	Beneficiari programe
1.	FGD_1	4 beneficiare ale programului ODIMM, "Programul Femei în Afaceri"
		2 beneficiare ale programului Prime Capital "Prima în Afaceri", implementat cu suportul BERD